

GEBIEDSPROGRAMMA

AMBITIES

KRAAG VAN UTRECHT

g e b i e d s p r o g r a m m a

A M B I T I E S

Kraag van Utrecht

Enveloppecommissie Kraag van Utrecht

versie 1.3

10 augustus 2006

projectnummer 60736

INHOUD

1	INLEIDING	1
1.1	AANLEIDING	1
1.2	GEBIEDSAFSPRAAK	1
1.3	ENVELOPPECOMMISSIE	2
1.4	PLAATS VAN DIT DOCUMENT	2
2	OPGAVEN	3
2.1	DE OPGAVE VANUIT PANORAMA KRAYENHOFF	3
2.2	OPGAVE VANUIT STRUCTUURVISIE UTRECHT 2015-2030	4
2.3	OPGAVE VANUIT WATERPLAN UTRECHT	5
3	ONDERZOEK	7
3.1	DRIE LANDSCHAPPEN	7
3.2	TWEE BETEKENISSEN VAN WATER	8
3.3	DE MIDDELEEUWSE ACCESSEN	9
3.4	NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE BIJ UTRECHT	9
3.5	DE OOSTFLANK VAN DE STAD: SAMENSPEL VAN LINIE EN GROEI	14
4	VISIE EN AMBITIES	17
4.1	HOOFDLIJNEN VOOR HET GEBIED	17
4.2	AMBITIES KRAAG VAN UTRECHT	20
4.3	DOELSTELLINGEN	21
4.4	STREEFBEELD	24
4.5	RELATIES MET ANDERE ENVELOPPEN	27
5	OP WEG NAAR UITVOERING	28
5.1	STRATEGIE	28
5.2	PARTICULIERE BETROKKENHEID	28
5.3	UITVOERING VIA PROJECTEN	29
5.4	ORGANISATIE	30
5.5	FINANCIERING	30
5.6	BEWAKING VAN DE VOORTGANG	31
5.7	AUTONOME ONTWIKKELINGEN	31

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

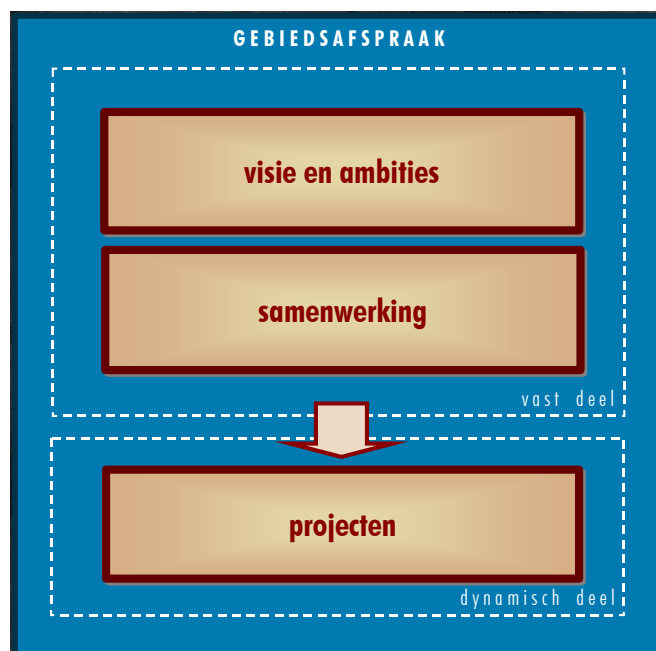
Op 1 september 2005 tekenden de vijf betrokken ministeries en provincies een bestuurs-overeenkomst die de basis vormt om gezamenlijk de Nieuwe Hollandse Waterlinie te ontwikkelen. Nu de bestuursovereenkomst een feit is, vertalen de provincies samen met gemeenten en waterschappen de ambitie door naar lokaal beleid. Ook andere publieke en private partijen worden hierbij betrokken. Na het opstellen van deelplannen en het bijeenbrengen van de benodigde investeringen, kan de uitvoering op grote schaal beginnen. Het gehele proces loopt tot circa 2020 en geschiedt onder regie van de Liniecommissie én de vijf provincies in het Waterliniegebied.

Om tot doorvertaling naar lokaal beleid te komen als stap naar uitvoering van de opgaven die in de projectenveloppe Kraag van Utrecht liggen, is het wenselijk te komen tot nadere concretisering van wat er moet gebeuren en door wie dan zou kunnen worden opgepakt. Daarnaast heeft het Nationaal projectbureau gevraagd aan de enveloppecommissie om een enveloppe-opdracht te schrijven waarin de visie en ambities ten aanzien van het enveloppegebied zijn weergegeven en waarin een strategie wordt geschetst om deze ambities te realiseren.

1.2 GEBIEDSAFSPRAAK

De enveloppecommissie heeft dit geheel vervat in een gebiedsafpraak waarin een aantal zaken aangaande de uitvoering van de opgaven in de enveloppe zijn geconcretiseerd en vastgelegd.

Deze gebiedsafpraak is opgebouwd uit drie bouwstenen:

- Het **gebiedsprogramma, AMBITIES KRAAG VAN UTRECHT**, met daarin de visie, ambities en strategie voor het enveloppegebied;
- Een juridisch deel waarin afspraken over de samenwerking zijn vastgelegd (zo mogelijk voor alle enveloppen gelijk): **SPELREGELS KRAAG VAN UTRECHT**;
- Het **uitvoeringsprogramma, PROJECTEN KRAAG VAN UTRECHT**, een dynamisch document waarin de concrete projecten in de enveloppe zijn beschreven en de stand van zaken regelmatig wordt geactualiseerd.

1.3 ENVELOPPECOMMISSIE

De enveloppecommissie is een bestuurlijk platform waarop de belangrijkste organisaties die in het gebied een rol spelen met elkaar overleggen. In de enveloppecommissie Kraag van Utrecht zijn vertegenwoordigd:

- Gemeente Utrecht
- Gemeente De Bilt
- Staatsbosbeheer
- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
- Hoogheemraadschap Amstel en Gooi en Vecht
- Bestuur Regio Utrecht
- Provincie Utrecht
- Projectbureau Nationaal Project Nieuwe Hollandse waterlinie

1.4 PLAATS VAN DIT DOCUMENT

Het voor u liggende document betreft het gebiedsprogramma voor de enveloppe Kraag van Utrecht. In dit stuk treft u de visie en ambities aan gebaseerd op de *Belvederestudie "Utrecht in de verdediging" (mei 2005)* en de in het verlengde daarvan voorgestelde strategie om tot prioritering in en uitvoering van de projecten te komen. Als gebiedsprogramma vormt dit document een bijlage bij de spelregels Kraag van Utrecht.

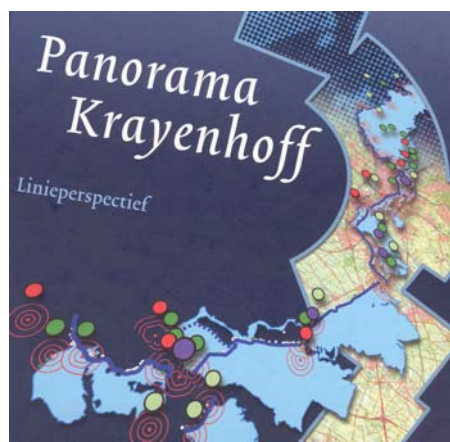
2 OPGAVEN

2.1 DE OPGAVE VANUIT PANORAMA KRAYENHOFF

Als vervolg op de Nota Belvedere is het principe 'behoud door ontwikkeling' in het linieperspectief Panorama Krayenhoff uitgewerkt voor het nationale project Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Het Linieperspectief is in december 2003 door het kabinet vastgesteld en in de vijf betrokken Colleges van Gedeputeerde Staten met instemming behandeld waardoor het Linieperspectief geldt als leidraad voor de ontwikkeling van de NHW. Het Linieperspectief zet in op twee strategieën voor de verwezenlijking, namelijk planologische doorwerking en actieve ontwikkeling.

De planologische doorwerking bestaat uit bescherming van de Waterlinie via de Monumentenwet en via de Wet op de Ruimtelijke Ordening in bestemmingsplannen. Voor de actieve ontwikkeling dienen uitvoeringsplannen per deelgebied (enveloppe) te worden ontwikkeld.

Voor het herstel van de eenheid in de NHW is een ontwikkelingsprogramma met drie niveaus voorgesteld:

NIVEAU I:

projecten die gericht zijn op reconstructie, renovatie of transformatie van de hoofdverdedigingslijn als landschapslijn, van de forten als verblijfsplaatsen en landschapsecologische stepping stones, en van de waterstaatswerken als cruciale historische componenten.

NIVEAU II:

projecten die gericht zijn op het waarneembaar maken van de werking van de Waterlinie. Centraal staat daarbij het contrast tussen verdedigd en niet-verdedigd gebied, de hoogfrequente en de laagfrequente inundatie in het kader van het waterbeheer, het natuurbehoud en de landschapsbescherming.

NIVEAU III:

ondersteunende projecten in de sfeer van het toerisme en de woon- en werkgelegenheid.

In het panorama Krayenhoff zijn drie ambities voor 2020 geformuleerd. "Behoud door ontwikkeling" is het motto van het rijksbeleid voor de cultuurhistorie in Relatie met andere beleidsvelden tot ruimtelijke ontwikkeling. **Behoud van historische gebouwen en structuren waaraan een eigentijdse betekenis wordt toegekend is een belangrijk deel van de toekomstgerichte ontwikkelingsstrategie.** De ambities van de NHW staan in dat teken. De waterlinie heeft haar defensieve betekenis verloren, maar heeft nog wel betekenis als het gaat om de functie van het landschap als collectief geheugen, met de ontwikkeling van het westen van het land tot samenhangende delta-metropool en als het gaan om een nieuwe benadering voor het waterbeheer.

De drie (nationale) ambities zijn dan ook:

- nationale geheugensteun
- megasingel door de deltametropool
- schakel in de waterbeheersing

Per deelgebied is in het Linieperspectief een ontwikkelingsprogramma opgesteld, in de vorm van een zogenaamde projectenveloppe. Voor het gebied De Kraag van Utrecht is de volgende opgave geformuleerd:

- actieve reconstructie van de hoofdverdedigingslijn als route door stad en land
- landschappelijke dooradering in de stadsrand (linieommetjes)
- uitwerking ruimtelijke implicaties van het liniegezicht
- haalbaarheid stedelijke waterberging rond de forten

In onderling overleg zijn drie opgaven die in het Panorama aan De Kraag zijn opgedragen verschoven naar de projectenveloppe Linieland. Het betreft:

- landschapsplan voor de inpassing van bedrijventerrein Het Klooster
- uitwerkingsplan verbreding Lekkanaal
- recreatieve verbinding met forten Jutphaas en Vreeswijk

2.2 OPGAVE VANUIT STRUCTUURVISIE UTRECHT 2015-2030

Op 1 juli 2004 heeft de gemeenteraad van Utrecht de structuurvisie 2015-2030 vastgesteld waarin de verwachte en gewenste ruimtelijke ontwikkeling voor de genoemde periode is aangegeven.

De kern van de structuurvisie bestaat uit de drie zogenaamde “Utrechtse Kernkwaliteiten”: Utrecht als

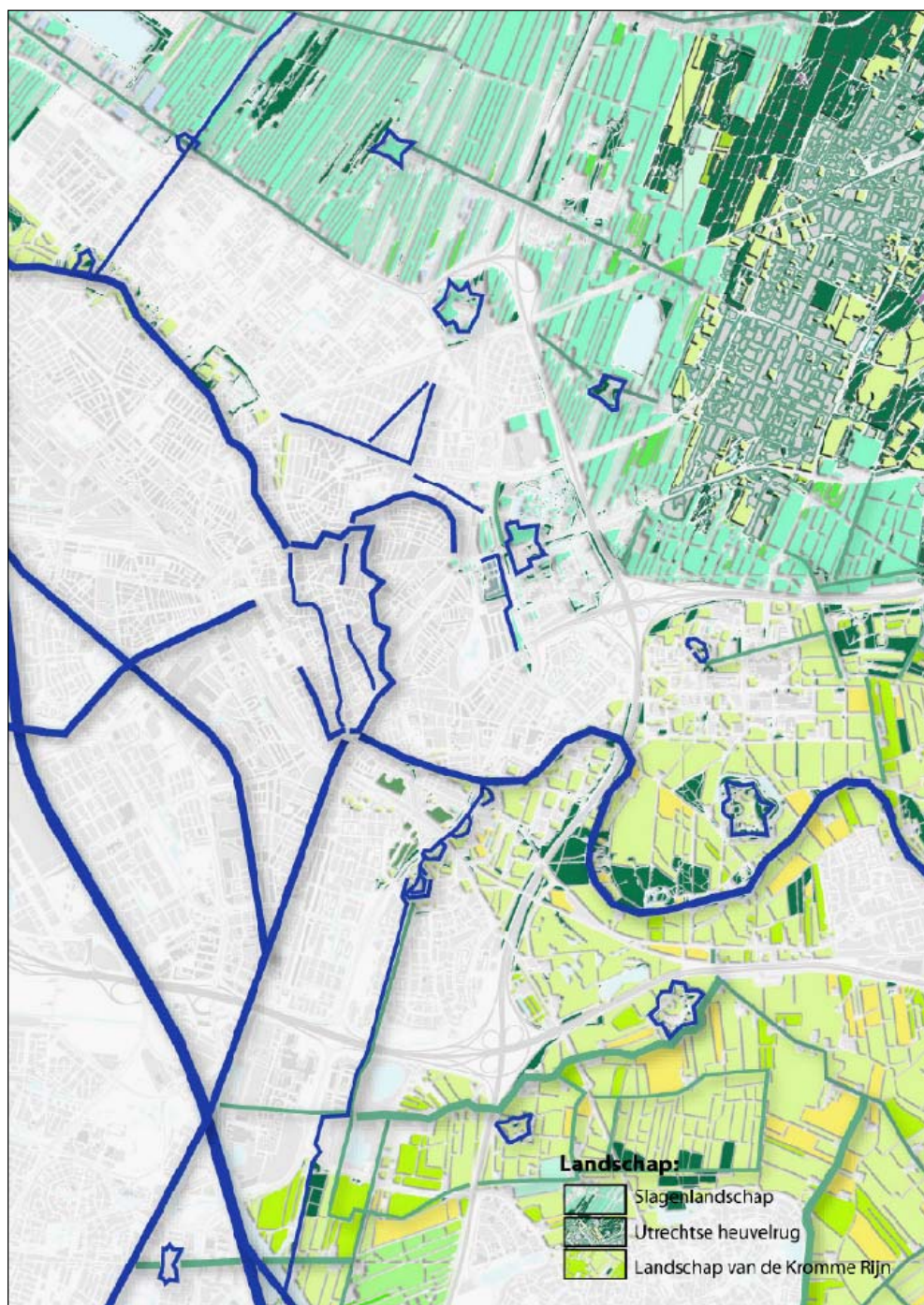
- Markt (randstedelijk centrum in een economisch dynamische en hoogstedelijke omgeving);
- Podium (ontmoetingsplaats voor winkelen, cultuur, onderwijs en recreatie)
- Binnentuin (grote stad met kleinschalige wijken met een sterke sociale binding).

Voor de oostrand van de stad – in waterlinietermen: “De kraag van Utrecht” – formuleert de structuurvisie een integrale gebiedsopgave. Hierin staat het ontwikkelen van een landschappelijke podiumkwaliteit in combinatie met verstedelijking centraal. De landschappelijke kwaliteit van het gebied stelt randvoorwaarden en moet zorgen voor samenhang in het programma dat wordt toegevoegd. De waterlinie speelt hierin een structurerende rol en wordt gezien als een van de vijf belangrijke (boven)stedelijke podia. Belangrijke elementen zijn het verbinden van stad en ommeland, het verbeteren van vooral de langzaam verkeersverbindingen, het behouden en zichtbaar maken van de Hollandse Waterlinie en mogelijk ook een waterbergingsopgave.

Het doel is te komen tot een beter herkenbare, beleefbare en begaanbare verschijningsvorm van het complex van routes en forten van de waterlinie als drager van de uitloop- en de landinrichtingsgebieden Noorderpark, ten Noorden van Utrecht en Groenraven Oost ,(of het Liniepark.) ten oosten van Utrecht.

2.3 OPGAVE VANUIT WATERPLAN UTRECHT

In Europees verband is besloten tot een forse kwaliteitsverbetering van het water in 2015. De gevolgen daarvan zullen ook in Nederland merkbaar zijn. In eigen land is in 2003 het Nationaal Bestuursakkoord Water gesloten. Doel is om het waterbeheer af te stemmen op de verwachte klimaatverandering, waardoor de veiligheid gewaarborgd blijft. Daarvoor is meer ruimte voor water nodig. Beide ontwikkelingen zijn door de samenwerkende waterbeheerders vertaald naar het Waterplan Utrecht. Het doel is een watersysteem voor de toekomst dat aansluit bij de natuurlijke omstandigheden op en om Utrechts grondgebied. In hoofdstuk 4 van dit document is het Waterplan Utrecht vertaald naar een ambitie voor water in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

3 ONDERZOEK

3.1 DRIE LANDSCHAPPEN

De bodem in en rond Utrecht is te verdelen in drie bodemtypen zandgronden, rivierkleigronden en veengronden. Het grootste deel van de ondergrond van Utrecht bestaat uit rivierafzettingen van de Vecht en de Oude en Kromme Rijn. Door bewoning is het landschap in de loop der eeuwen veranderd, waardoor een typisch Hollandse landschap is ontstaan. Het landschapsbeeld wordt dus van oudsher bepaald door de agrarische sector. In de noord oostelijke stadsrand van Utrecht komen drie landschappen samen; het open (slagen)landschap in het noorden (Noorderpark), de uitlopers van de Utrechtse Heuvelrug en het half open rivierenlandschap van de Kromme Rijn aan de oostzijde. In grote delen van de oostrand, met name ten noorden van de NRU en aan de oostzijde van de A27 zijn deze landschappen nog duidelijk herkenbaar. De zone is, op de Uithof na, nog nauwelijks bebouwd. Door de gave orthogonale vorm van de verkaveling is de Uithof een herkenbare eenheid in het landschap. De groene ruimtes in de Uithof zijn door vorm en zichtlijnen verweven met het omliggend landschap en diens ruimtelijk structuur.

het (slagen)landschap in het noorden (Noorderpark)

Ten noorden van de stad Utrecht is door veenontginning vanaf de middeleeuwen een slagenlandschap ontstaan. Kenmerkend voor dit landschap is de openheid, de verkaveling met smalle, maar zeer lange (leg)akkers, van elkaar gescheiden door sloten met daardoor een hoog percentage water. De extreem lange akkers lopen door tot aan Hilversum en zijn daarmee niet alleen uniek in Nederland, maar zelfs in de wereld.

De Waterlinie heeft in belangrijke mate bijgedragen aan het feit dat dit landschap hier nu nog bestaat. Omdat de weiden geïnundeerd moesten kunnen worden is dit gebied niet intensief herverkaveld en drooggemalen zoals in de bethunepolder en heeft het daardoor zijn middeleeuwse vorm behouden.

De groenstructuur van Overvecht heeft verwantschap met de lange lijnen van dit slagenlandschap. Daarnaast is het scherpe contrast tussen stad en landschap, tussen de bebouwing van Overvecht en de open polder uniek op de lijn van de NHW. In het Noorderpark staan de functies landbouw en natuur voorop, in combinatie met recreatie. Het Gagelbos en het recreatiegebied Ruigenhoek worden ontwikkeld als belangrijke recreatiegebieden. Het hele gebied wordt ontsloten door recreatieve fiets-, wandel, kano en ruiterroutes.

landschap van de Utrechtse Heuvelrug

Globaal ter hoogte van De Bilt raakt het stuwwallenlandschap van de Utrechtse Heuvelrug aan De Kraag van Utrecht. In dit deelgebied wisselen de bospercelen van de uitlopers van de hoger gelegen Utrechtse Heuvelrug zich af met de grasweiden van het slagenlandschap en het kromme rijn gebied. Verschillende landgoederen bieden voor recreatie en landschapsbeleving goede mogelijkheden.

Landschap van de Kromme Rijn

Het oude meer kleinschalige rivierenlandschap van de Kromme Rijn kenmerkt zich door de slingerende stroomruggen en restgeulen. Verspreid op de stroomruggen liggen de

hoeven met blokverkavelingen. Al vroeg heeft in dit gebied op een aantal plaatsen intensieve bewoning plaatsgevonden.

Vanaf circa 1600 ontstonden landgoederen in dit gebied zoals Het Landgoed Amelisweerd dat nu intensief gebruikt wordt als uitloopegebied voor de bewoners van de stad.

In het gebied tussen Utrecht en Houten gebeurde weinig. De voor de Waterlinie ingestelde Kringenwet hield vanaf de negentiende eeuw de rem op ontwikkelingen in het gebied en na de Tweede Wereldoorlog raakte het gebied door de aanleg van infrastructuur steeds meer versneden. Hoewel het gebied voor het merendeel nog steeds open is heeft het door de versnippering veel van zijn samenhang verlopen. Recentelijk zijn daarom in het landinrichtingsplan Groenraven Oost nieuwe recreatieve verbindingen en natuurweiden voorgesteld en wordt ten noorden van Houten een bos aangeplant.

3.2 TWEE BETEKENISSEN VAN WATER

Basis voor wonen en werken

Water is niet alleen een belangrijke drager voor de landschappen rond Utrecht, het water is ook een belangrijke vestigingsfactor. Het eerste begin van Utrecht aan het Domein is allerm minst toevallig. Het Romeinse fort lag daar vlakbij de splitsing van de Rijn en de Vecht. Vanaf het huidige Ledig Erf werd gevaren naar de monding bij Katwijk, het IJsselmeer en Duitsland. Utrecht was toen al een knooppunt van infrastructuur. Die ligging maakte Utrecht een belangrijk onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie

Utrecht dankt haar ontstaan aan de Vecht en de Rijn. Deze rivieren werden gebruikt voor het transport van mensen en goederen. Later namen het Amsterdam-Rijnkanaal en Lage Weide deze **commerciële functie** over. Het water in de bestaande stad en in Leidsche Rijn wordt nu vooral gebruikt voor toerisme, recreatie en natuur, terwijl het ook een goede woon- en werkomgeving biedt.

Scheidslijn tussen goed en kwaad, droog en nat. De rivier vervulde nog een belangrijke andere functie voor de Romeinen. Hij was een onderdeel van de Romeinse *limes*, de rijksgrens tussen Nijmegen en Katwijk. Recente opgravingen tonen aan dat de grensrivier goed werd bewaakt. Hij vormde als het ware een 'gratis' onderdeel van de barrière tussen de barbaren in het noorden en de beschaving in het zuiden. Dit is het **eerste** voorbeeld van een waterlinie.

Tussen 1539 en 1935 bleef de oppervlakte van Utrecht nagenoeg gelijk. De ruimtelijke ontwikkeling van de stad was grotendeels opgesloten binnen water. Eerst binnen de stadsgrachten buiten de omwalling van de stad. In later eeuwen door beperkingen van de 'verboden kringen' van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Na de Limes en de stadsgrachten alweer de **derde** waterlinie rond Utrecht.

De **waterkwaliteit** in Utrecht is vanouds goed, dankzij de ligging van de stad onder aan de Utrechtse Heuvelrug. Hemelwater dat op de Utrechtse heuvels valt, stroomt als oppervlaktewater of als grondwater naar de stad. Pas onderweg erheen en in de stad zelf raakt het verontreinigd.

De stad is vanouds **beveiligd** tegen wateroverlast dankzij de ligging op hoge zandgronden. Nieuwe uitbreidingsgebieden worden aangelegd op opgehoogd terrein. De wijken Overvecht en Lunetten lagen in een inundatievlakte en zijn voor het bouwproces met zand opgehoogd.

3.3 DE MIDDELEEUWSE ACCESSEN

Rond 1570 is de stad Utrecht zeer geconcentreerd binnen de omwalling en bevindt zich rond de stad een radiaal patroon van (handels)wegen en waterwegen. Aan de zuidkant kwamen en komen nog steeds een aantal belangrijke routes van en naar de stad samen: de Gansstraat- Koningsweg, de Vaartsche Rijn en de Abstederdijk-Nicolaasweg (weg naar Jutfaas). De stad werd verbonden met andere steden via een stelsel van 'doorgaande' wegen. Dit waren vooral wegen die bestonden uit een aaneenschakeling van kleinere lokale weggetjes en karrensporen. Tussen Utrecht en De Bilt liep de enige bestrate weg, de Biltse Straatweg (Biltstraat). Langs deze Biltse Straatweg en een aantal aangrenzende weggetjes ontwikkelt zich geleidelijk voorstedelijke bebouwing. Na de Reformatie in 1580 neemt de bebouwing langs de uitvalswegen geleidelijk toe. Door de slechting van de vestingwerken (rond 1832) vindt op grotere schaal bebouwing plaats buiten de oude stad. De vorm van de stad veranderd in razend tempo. Met name aan de oostkant wordt door particulieren veel gebouwd langs bestaande structuren als wegen, sloten en perceelgrenzen. Ook begraafplaatsen worden ingericht buiten de bebouwde kom aan de Gansstraat en Koningsweg en de stadswallen aan de oost- en westzijde worden getransformeerd tot plantsoenen en aan de noord- en westzijde tot handelskaden. In deze periode wordt ook begonnen met de aanleg van het spoorlijnnet. Utrecht wordt het belangrijkste spoorwegenknooppunt van Nederland. Het radiaalpatroon van wegen, waterwegen en spoorlijnen vormen de toegangswegen of accessen van de stad.

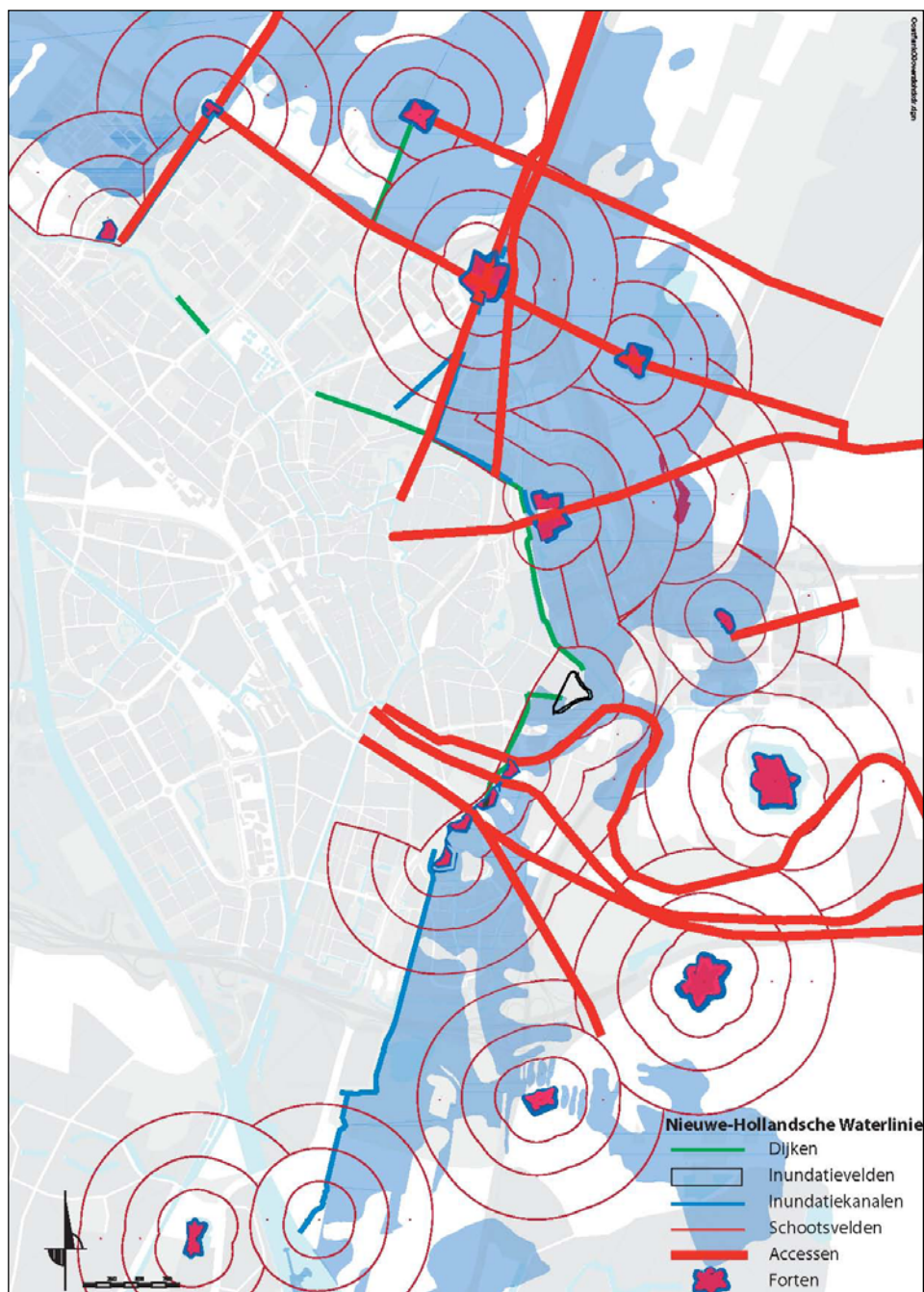
1570

1920

3.4 NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE BIJ UTRECHT

Vanaf het begin van de 19e eeuw wordt gewerkt aan de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Dit was een verdedigingsstelsel, dat de grote steden in het westen moest beschermen door delen land onder water te zetten. De linie is 85 kilometer lang en loopt van noord naar zuid van Pampus/Muiden tot in de Brabantse Biesbosch. De NHW bestaat uit een stelsel van forten, inundatiekanalen, inundatievelden, dijken en schootsvelden.

Inundatievelden

Van oorsprong zijn waterlinies gebaseerd op een kenmerk van Nederland: de lage ligging en het gevaar van wateroverlast. Door gebruik te maken van water in gebieden die door inpoldering zo vakkundig van water ontdaan zijn werd een barrière voor de vijand opgeworpen. NHW is op dezelfde manier opgezet. Voor het grootste gedeelte werd gebruik gemaakt van bestaande waterstaatkundige infrastructuur van polders, dijken, natuurlijke waterlopen en vaarten. De delen die onder water werden gezet heten inundatievelden.

Inundatiekanalen

Om op snelle manier de inundatievelden onder water te zetten was een ingenieus stelsel van waterlopen en sluizen nodig. Water uit de Lek en de Zuiderzee moest over het land worden geleid. Doorgaande waterlopen moesten worden afgesloten en inundatiesluizen geopend. Door het verbreden en verdiepen van bestaande watergangen werd het mogelijk water snel naar de "polders" te voeren. Slechts incidenteel werd een volledig nieuw

kanaal gegraven. Deze watergangen heten inundatiekanalen. Het inundatiekanaal in de wijk Lunetten is in 1939 gegraven in verband met de aanleg van het Amsterdam Rijnkanaal.

Keerkades en dijken

Door gebieden (de kommen) onder water te zetten tot een hoogte van 30 tot 60 centimeter ontstond voor vijandelijke landstrijdkrachten een onberekenbare barrière. Het water was te diep om sloten en andere niveauverschillen te zien, maar niet diep genoeg om met boten over te steken. Vanwege het te grote niveauverschil tussen Lek en Zuiderzee werd het gebied verdeeld in vijf kommen, die van elkaar gescheiden werden door keerkades. Daar waar natuurlijke hoogteverschillen voldoende waren, waren geen keerkades nodig. De in het gebied aanwezige dijken hadden zowel een verbindende als scheidende functie. Over de dijken liepen wegen tussen de polders door. Om die wegen te kunnen verdedigen werden er forten aangelegd. De scheidende functie was om zowel in vredes- zowel als oorlogstijd de waterpeilen in polders en inundaties in stand te houden. Daar waar natuurlijke hoogteverschillen niet voldoende waren om de hoge inundatiepeilen te handhaven werden keerkades aangelegd. Tussen het Fort op de Biltstraat,

Fort Vossegat en de Lunetten werd op de keerkades zogenaamde gedekte gemeenschapswegen aangelegd om de verbinding tussen de forten te garanderen. Tevens kon vanaf die wal het gebied worden beschoten, daartoe werden er in de aarden borstwering schietsluiven uitgespaard.

Forten

Rondom Utrecht bevindt zich een groot aantal forten en verdedigingswerken. Dit laat zich verklaren uit het feit dat gezien de hoogteligging van het landschap oostelijk van Utrecht er weinig mogelijkheden waren voor inundatie. Globaal speelt dit van fort Ruigenhoek tot fort 't Hemeltje. De verdediging diende hier dus plaats te vinden met behulp van forten en verdedigingswerken. Als gevolg hiervan zijn in dit gebied vooral de schootsvelden van belang en niet zo zeer de inundatievlakken.

Een tweede bijzonderheid in het plangebied is dat de verdedigingswerken in de loop der jaren zijn opgeschoven. Dit was nodig omdat de oude ring forten te dicht op de stad Utrecht lagen en de reikwijdte van granaten steeds groter werd waardoor de vijand ondanks deze forten de stad te makkelijk zou kunnen treffen.

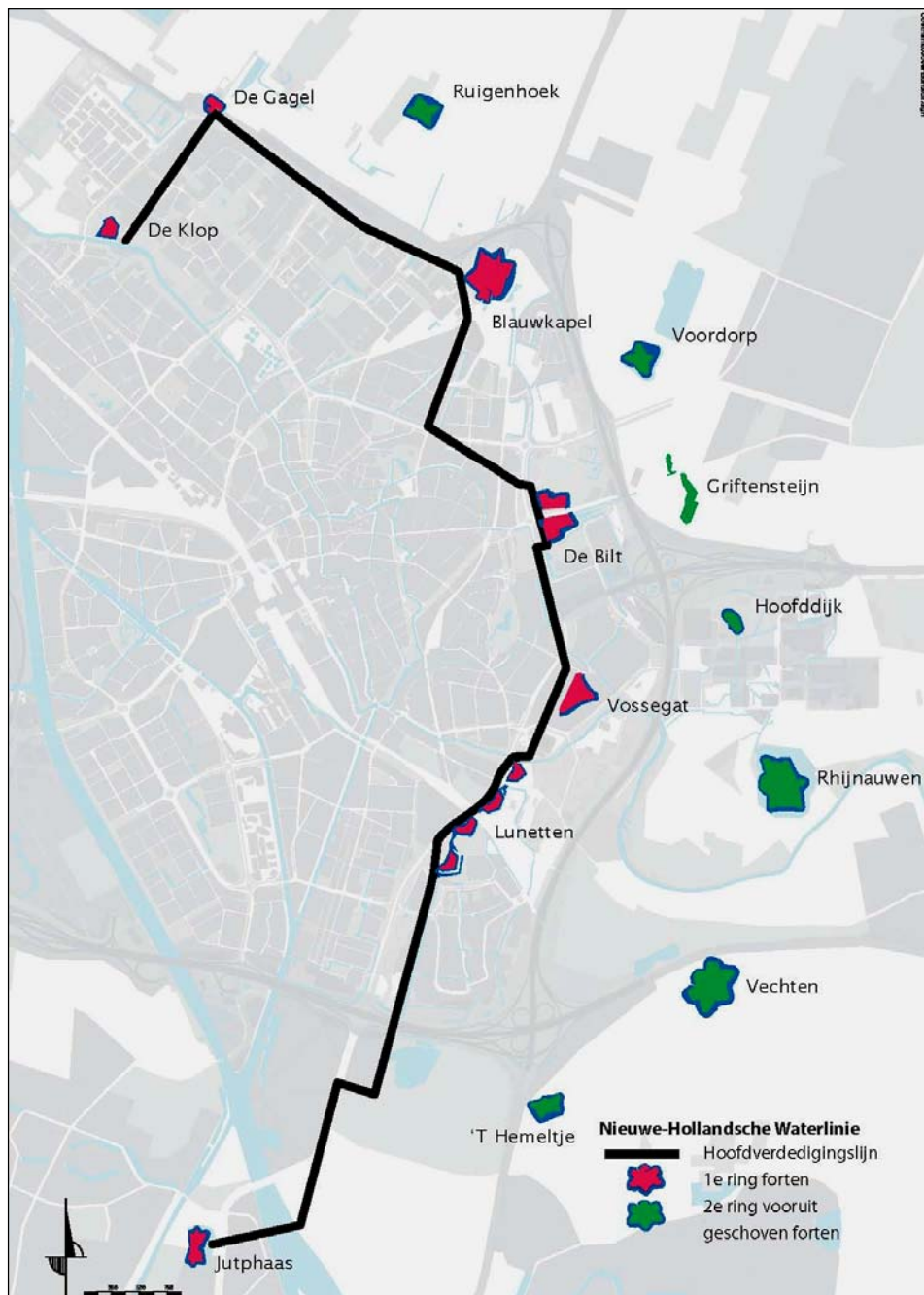
Schootsvelden en Kringenwet

Om het gebied buiten de weerstandstrook effectief met kanonnen te kunnen bestrijken moet een open schootsveld rond de forten gegarandeerd worden. Het kostte het leger

[illegible]

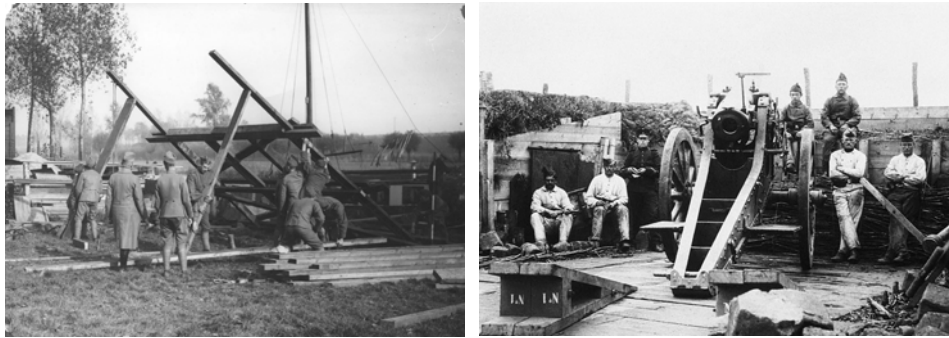
Overige artefacten

De Nieuwe Hollandse Waterlinie manifesteert zich niet alleen door structuren als waterlopen, dijken, wegen en inundatievelden, maar ook door objecten. Uiteraard zijn de forten als object zeer manifest, maar er zijn ook objecten die minder opvallen of niet direct met de Waterlinie in verband worden gebracht. Zo zijn er bijvoorbeeld de sluizen, stuwen, grenspaaltjes en houten huizen in het liniegebied. Ook in het achterland zijn er echter sluizen, afdammingen en stuwen noodzakelijk die de inundatie mogelijk moesten maken. Zo zijn er in de Vaartse Rijn, de Leidsche Rijn en het Merwedekanaal voorzieningen aanwezig die het wegstromen van water moesten voorkomen. Op veel kleinere schaal moest ook het water in bijvoorbeeld de Oud Wulvenbroekerwetering worden gereguleerd. In de loop van de geschiedenis van de waterlinie veranderde er steeds het één en ander in de infrastructuur binnen de linie. Bij de aanleg van de Waterlinieweg moest ten behoeve van de afsluiting van de Kromme Rijn een plofsluis worden gebouwd.

Utrecht was ook een garnizoenstad. De daarbij behorende objecten bevonden zich achter de linie. Van de zes kazernes is slechts de Kromhoutkazerne volledig bewaard, soms zijn het slechts straatnamen als Kanonstraat die herinneren aan de militaire geschiedenis. Het zijn juist die objecten en relictten die de waterlinie dichterbij en beleefbaar maken. Ze brengen de linie in relatie met de stad waarvoor het de verdediging was.

De intensieve inventarisatie die is uitgevoerd en in beeld is gebracht op kaart (zie bijlagen), biedt basis voor verschillende publieksproducten maar zal ook leiden tot een investeringsplan voor de restauratie en/of reconstructie van objecten.

3.5 DE OOSTFLANK VAN DE STAD: SAMENSPEL VAN LINIE EN GROEI

3.5.1 Voor 1963

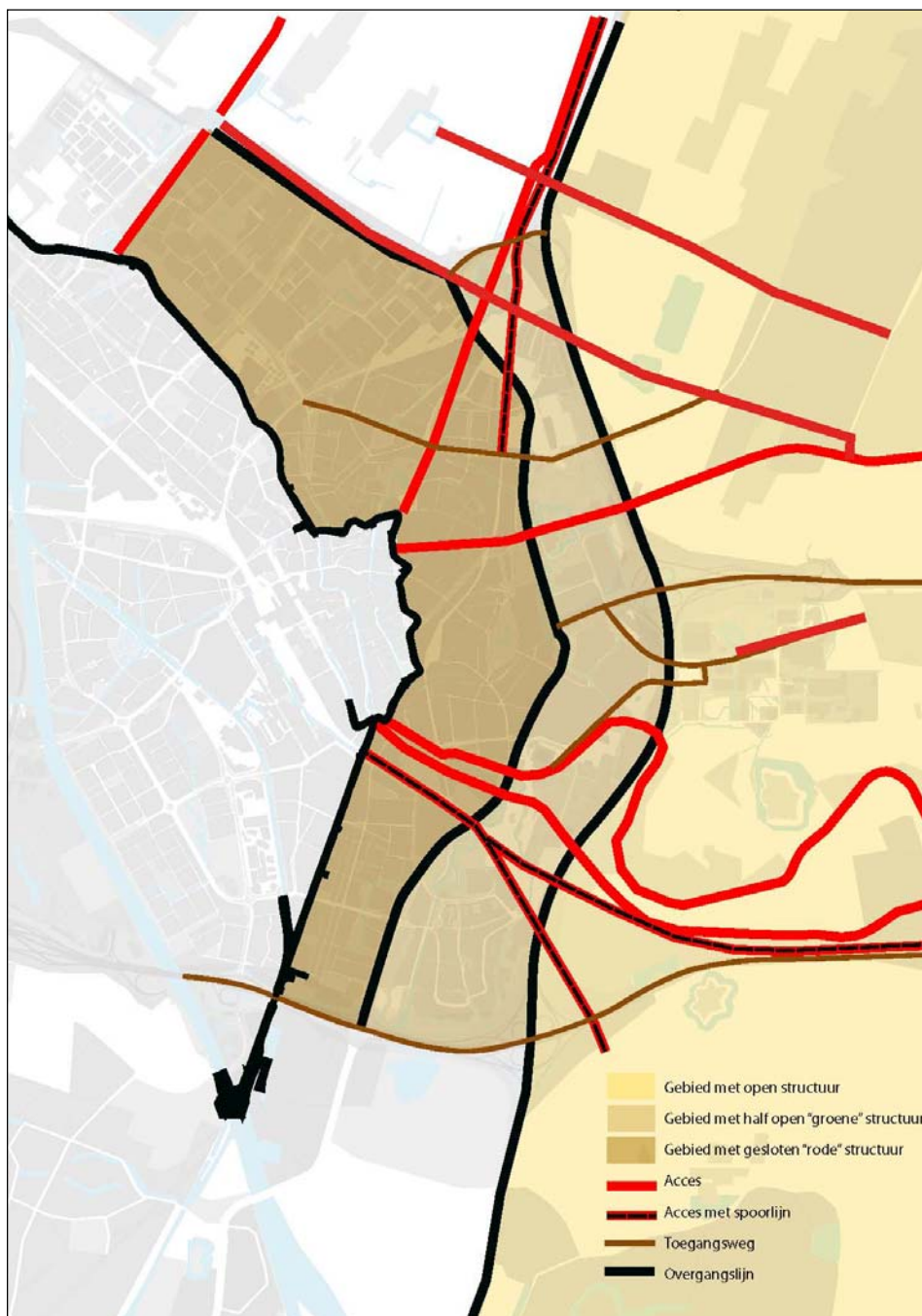
De stadsuitbreiding aan de oostzijde bereikt rond 1920 zijn grens omdat verdere uitbreiding wordt beperkt door de kringenwet van de waterlinie. Het zwaartepunt van de stadsuitbreiding verschuift dan naar de westzijde van de stad. In de daarop volgende decennia wordt er nauwelijks gebouwd in de oostrand. Wel zijn Stadion Galgenwaard en het sportcomplex Maarschalkerweerd aangelegd in de jaren '30 (1934-1938). De gemeente ontwikkelde in de schootvelden van de Lunetten, voetbalvelden, een atletiekbaan, een renbaan (Mereveld) en een stadion voor voetbal- en wielervedstrijden aan. De opening was in 1936. Tegelijkertijd is ook de Laan van Maarschalkerweerd aangelegd.

Door versoepeling in de handhaving van de Kringenwet, door het verminderde belang van de linie worden midden jaren vijftig de woonwijken Kromme Rijn, Nieuw Hoograven en Rijsweerd gebouwd, binnen de kringen. Ein jaren vijftig wordt eveneens gestart met de ontwikkeling van de Uithof.

Door het verplaatsen van de verdedigingsgordel naar het oosten en het toenemende belang van het wegennet en het verminderde belang van de waterlinie is eind jaren dertig de rijksweg 222 (de huidige waterlinieweg) op de vrijliggende gronden van de weerstandstrook aangelegd. Deze in 1938 geopende rijksweg is aangelegd om de rijkswegen van Utrecht-Den Haag/Rotterdam en Utrecht-Hilversum met elkaar te verbinden en om het doorgaande verkeer zo veel mogelijk om Utrecht te leiden. In 1964 is vervolgens de waterlinieweg op hoogte gebracht om gelijkvloerse kruisingen met andere wegen te vermijden.

Na 1963

Pas na het opheffen van de Kringenwet in 1963 vinden grootschalige bouwactiviteiten plaats in de Oostrand. met de bouw van Tuindorp Oost, Overvecht, Lunetten en later Voordorp. Het wordt nu mogelijk om in de oorspronkelijke schootvelden te bouwen.

Tot begin jaren '70 is er aan de oostzijde van de Waterlinieweg alleen nog maar de bebouwing van de woonwijk Rijsweerd-Zuid te vinden en de Kromhoutkazerne. Rijsweerd-Zuid is lange tijd een soort enclave naast zwembad Krommerijn en in de nabijheid van De Uithof. Het stadion heeft dan nog een bescheiden omvang. Vanaf de jaren '70 neemt de bebouwing van deze zone snel toe. Ook de wijk Lunetten (gebouwd in de jaren '70) en het Universiteitscomplex de Uithof worden gebouwd in de oude vuurzones van de Waterlinie.

De A27 wordt na een jarenlange strijd met actiegroepen in 1986 in gebruik genomen en neemt daarmee de functie van de Waterlinieweg over. Deze actiegroepen hebben jarenlang een strijd geleverd om in eerste instantie een zo groot mogelijk deel van het natuurgebied rond de Kromme Rijn en Amelisweerd te behouden. Later is ook geprobeerd om de aanleg te voorkomen. Door de aanleg van de A27 ontstaat er een nieuwe stadsrand aan de oostkant van Utrecht. Ook de A28 wordt in 1986 in gebruik genomen.

Rond 1970 worden het recreatie park de Voorveldse polder en de Veemarkt (1965) ten noorden van fort de Bilt gemaakt. Het recreatiepark werd voorzien van twee maneges, tennisbanen, een grote camping en verschillende recreatieve voorzieningen in het openbaar groen en vormde daarmee een groen uitloopgebied voor de bewoners van de oostflank.

Ook rondom de terreinen van de veemarkt werden sportvelden aangelegd. De veemarkt was goed bereikbaar via de rijks- en provinciale wegen

In de jaren '90 wordt de kantorenlocatie Rijnsweerd Noord ontwikkeld en wordt nadrukkelijk gekozen voor behoud van park Bloeyendaal, een in de jaren tachtig ontdekt natuurgebied. Ook ontwikkelt de Uithof zich steeds meer tot een groot universiteitscomplex. Begin jaren '90 volgt ook de wijk Voordorp, de laatste wijk binnen de oude stadsgrenzen, vlak naast snelwegen en spoorlijnen.

In het kader van de Vierde Nota en de Vinex krijgt Utrecht begin jaren '90 opdracht nieuwe wijken te bouwen in de stadsrand. Om de beboste gebieden ten noorden en oosten van de stad te sparen, werd gekozen voor uitbreiding in zuidwestelijke richting. De kenmerkende ruimtelijke structuur waarin bebouwde delen worden afgewisseld met de groene, min of meer onbebouwde gebieden waarin de forten, lunetten en accessen zijn gelegen, is de afgelopen decennia vrijwel onveranderd gebleven.

4 VISIE EN AMBITIES

4.1 HOOFDLIJNEN VOOR HET GEBIED

Voor de Kraag van Utrecht vormen de hoofdlijnen een versmelting van denklijnen uit verschillende kanalen.

In mei 2005 is reeds door de gemeente Utrecht, in samenwerking met Projectbureau Bevedere Utrecht onder de titel 'Utrecht in de verdediging' verkent op welke wijze rondom Utrecht inhoud kan worden gegeven aan Programma Krayenhoff.

Als algemene doelstelling voor het NHW-programma rondom Utrecht is daarin het streven om 'te komen tot een beter herkenbare, beleefbare en begaanbare verschijningsvorm van het complex van routes en forten van de Waterlinie als drager van de recreatieve uitloopgebieden Noorderpark en Liniepark'.

De nieuwe reeks forten (waartoe o.a. Ruigenhoek, Voordorp, Rijnauwen en Vechten behoren) liggen voor een deel in een andere projectenveloppe, namelijk Rijnauwen-Vechten. Voor het goed begrijpen van het cultuur-historisch netwerk van de waterlinie is de relatie tussen beide enveloppen van groot belang. Daarom is bij dit ambitiedocument ook de Gebiedsaanpak Rijnauwen-Vechten (maart 2005) betrokken.

Centraal in die visie staat dat de NHW binnen het enveloppegebied bestaat uit een cultuur-historisch, landschappelijk en recreatief netwerk. De verschillende met elkaar kruisende lijnen van dit netwerk, zoals de weerstandslijn, de fortenlijn, de inundatielijn, accessen, vormen een zogenaamde 'ladderstructuur' die geschikt is voor actieve routegebonden recreatie. De knooppunten vormen pleisterplaatsen op de verschillende routes. Daarnaast heeft de fysieke aanwezigheid van elementen van de NHW maar ook de regeling van de NHW de huidige vorm en ruimtelijke structuur van de stad Utrecht mede bepaald. De NHW is voor Utrecht één van haar iconen waarmee de stad zich profileert en onderscheidt.

In de gebiedsaanpak Rijnauwen-Vechten (maart 2005) is gekozen voor een benadering van de Hollandse Waterlinie in nauwe relatie met het landschap. De waterlinie kon niet bestaan zonder het landschap. De linie maakte gebruik van de aanwezige hoogteverschillen en waterstructuren bij het bepalen van de inundatiegebieden en de aanwezige landschappelijke inrichting werd gebruikt om de verdedigingswerken, zoals de forten in te verbergen. De meest kenmerkende eigenschap van de waterlinie was de onzichtbaarheid. De polders die in tijden van oorlogsdreiging onder water konden worden gezet, zagen er in rustige tijden uit als normaal landelijk gebied.

De kwaliteiten die het landschap nu heeft zijn mede te danken aan de ruimtelijke ordeningsstrategie die aan de NHW ten grondslag ligt. Door de militaire wetgeving is verstedelijking van het gebied lange tijd verboden geweest. De ligging van de forten, schootsvelden en accessen hebben tot begin jaren '60 van de vorige eeuw de mogelijkheden voor het ruimtegebruik gedomineerd en een landschappelijk raamwerk gevormd, waarvan tot halverwege vorige eeuw de stedelijke ontwikkeling ondergeschikt was.

Het landschap had in het verleden vooral een agrarische functie die goed te combineren was met de militaire functie. Momenteel verandert deze functie steeds meer. Het gebied staat onder druk door de dichtheid van mensen rondom, de behoefte aan ruimte voor woningbouw, bedrijvigheid, infrastructuur en recreatie. Hierdoor dreigt de versnippering toe te nemen en het gebied zijn kwaliteiten te verliezen. Een proces dat in principe los staat van de NHW, maar waar wel op ingehaakt kan worden, vooral door het gebied recreatief (veel beter) bruikbaar te maken. Hiermee kan De Kraag van Utrecht een veel belangrijkere betekenis krijgen voor de omliggende verstedelijking van Utrecht, de Bilt, Bunnik en Houten. Het goed toegankelijk en begaanbaar maken van het gebied is daarvoor een voorwaarde die daarom niet alleen wordt ingegeven vanuit het panorama Krayenhoff, maar ook vanuit het gebied en de omgeving zelf.

Juist het feit dat de waterlinie verborgen ging in dit landschap is een belangrijk gegeven dat bij de nieuwe ontwikkeling van de NHW benut kan worden. Het landschap is de drager van de NHW. Het herkennen en beleven van de NHW, begint bij het herkenbaar en beleefbaar maken van het omringende landschap. Dit landschap biedt op zich al voldoende motieven om je er in te bewegen. Daarbij moet de kans worden aangegrepen om tijdens het verblijf in dit landschap, de waterlinie te ontdekken en te beleven. De waterlinie is een in het landschap verborgen geheim, je kunt ernaar op zoek ("Laat je verrassen"), je kunt eraan voorbij gaan.

De in de gebiedsaanpak vervatte visie komt er op neer dat er reeds voldoende inspanningen verwacht mogen worden die het landschap in de directe omgeving van Utrecht aantrekkelijk maken. Het accent dient te liggen op het toegankelijk en beleefbaar maken van dit landschap, waarmee het ontdekt kan worden en zijn geheimen (de waterlinie) prijs kan geven. Het meest uitgelezen middel hiervoor is een netwerk van wegen en paden. De toegankelijkheid van het gebied brengt met zich mee dat de waardering ervoor toeneemt. De toegenomen waardering kan publieke of private partijen aanmoedigen om verder in de kwaliteit van het gebied te investeren. Uiteindelijk leidt dit tot een versterking van het gebied en in haar kielzog de NHW zelf.

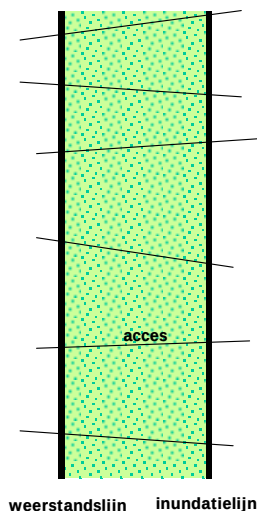
ladderstructuur

De NHW is opgebouwd volgens een ladderstructuur met stijlen en sporten. De stijlen zijn de noord-zuidlijnen: de (hoofd)verdedigingslijn (ook wel weerstandslijn genoemd) en de inundatielijn of liniezichtlijn. De sporten worden gevormd door de accessen en lopen min of meer oost-west. Door het weer herkenbaar en begaanbaar maken van deze ladderstructuur ontstaat het routenetwerk dat de NHW beleefbaar maakt.

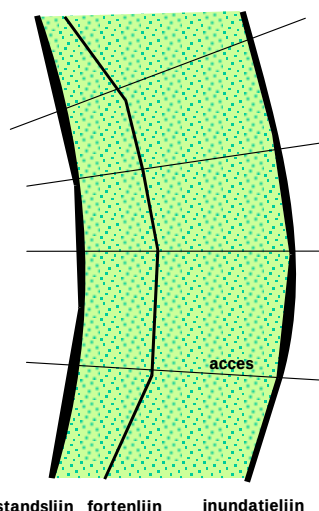
Op de meeste plaatsen langs de linie is de ladderstructuur bruikbaar om samenhang te brengen in de militaire artefacten van de NHW. In het landelijk gebied vormen de polders en plassen de inundatiegebieden en de routes daar dwars door heen zijn de accessen die verdedigd moesten worden met forten en verdedigingswerken. In het landelijke deel van de enveloppe Kraag van Utrecht is sprake van een voortzetting van de ladderstructuur zoals die heel helder in de aangrenzende enveloppe Vechtstreek-zuid is te herkennen.

In het gebied van de projectenveloppe Kraag van Utrecht is een bijzondere ladderstructuur aanwezig omdat er sprake is van een dubbele verdedigingslijn, één in het huidige stedelijke gebied (de weerstandslijn) en één in het landelijke gebied (de fortenlijn). Zoals al eerder aangegeven had dit te maken met de noodzaak in te spelen op nieuwe ontwikkelingen op wapengebied.

Er is in dit gebied dus sprake van een derde stijl: de fortenlijn die tussen de weerstandslijn en de inundatielijn/liniezichtlijn in ligt. Daarbij lopen de sporten niet parallel, maar radiaal naar de stad Utrecht.

Principe opbouw NHW:

Bijzondere opbouw Kraag van Utrecht:

Fortenlijn op afstand van weerstandslijn

De ladderstructuur wordt gezien als een hulpmiddel om de waterlinie beter toegankelijk en herkenbaar te maken, maar niet als een structuur die op zichzelf afleesbaar hoeft te zijn. Wel wordt gestreefd naar het ten opzichte van elkaar herkenbaar maken van het bij Utrecht specifieke verschil tussen de hoofdverdedigingslijn en de fortenlijn. Met name de fortenlijn en het inundatiegebied (het landelijke deel van Kraag van Utrecht) heeft recreatieve potenties, terwijl de hoofdverdedigingslijn in combinatie met de forten en accessen in het stedelijk gebied om een eigen benadering vragen.

Het landelijk deel van de Kraag van Utrecht zit ingeklemd tussen twee extremen: de dynamiek van de stad Utrecht, en het plasseengebied van de Vechtstreek dat zichzelf ziet als het oog van de orkaan waar, ondanks de drukte in de omgeving, hoofdzakelijk rust heerst. In het gebied is de spanning van beide extremen waarneembaar. Enerzijds vormt het enveloppegebied de stadsrand van Utrecht dat geldt als recreatief uitloopgebied. Plaatselijk dreigen stedelijke gebieden aan elkaar te groeien en staan de open ruimten onder druk, zoals tussen Utrecht en De Bilt en is het gebied doorsneden met zware infrastructuurle lijnen.

Anderzijds vormt het een opstap naar het landelijke en waterrijke gebied van de Vechtstreek waar de recreatie geheel is losgekomen van de invloeden van de stad en de idylle van de uitlopers van de Heuvelrug met het meer in het zuiden gelegen Kromme Rijn gebied. Het Noorderpark en de Bethunepolder kunnen gezien worden als een voortzetting van het plasseengebied naar het zuiden. Het Kromme Rijngebied is meer verwant met het rivierenlandschap.

Met de inrichtingsplannen voor Noorderpark, Bethunepolder en Groenraven Oost wordt gestreefd het landelijke karakter grenzend aan de stad te behouden. In de groene wiggen aan de oostzijde is een reeks van overgangen herkenbaar vanaf de accessen en toegangswegen waar de rust en landelijkheid met de afstand tot de stad toeneemt. *(kaart met overgangslijnen en drie gebieden)* Het scherpe contrast tussen de bebouwing en de open polder aan de noordzijde blijft behouden, gestreefd wordt de recreatieve verbindingen tussen stad en land hier te intensief te verbeteren.

Binnen de landelijke stadsrand ligt een recreatieve zonering verscholen. De grootste recreatieve druk wordt dicht bij de stad afgevangen. De rust en de landelijkheid nemen toe naar gelang met verder afstand neemt van de stad en dieper het landelijk gebied ingaat.

In het **stedelijk gebied** zijn de ensembles van accessen, forten en schootsvelden onderdeel van de groene wiggen en bepalen daarmee mede de ruimtelijke structuur van de oostflank van Utrecht.

4.2 AMBITIES KRAAG VAN UTRECHT

Bij de uitwerking van de bovengenoemde opgave vanuit het panorama Krayenhoff is gebleken dat er in het envelopegebied De Kraag van Utrecht grote verschillen bestaan als het gaat om de concretisering van de opgave tussen het stedelijk gebied en het landelijk gebied, met name het landelijk gebied ten noorden van de stad, globaal tussen Maarssen en De Bilt. Dit landelijk gebied heeft veel verwantschap met de Vechtstreek en kan ook ruimtelijk als een geheel worden gezien. In het stedelijk gebied staat het ruimtegebruik enorm onder druk, waar de waterlinie er een van is. Waar in het landelijk gebied het behoud van de waterlinie een sturend principe voor de ruimtelijke ordening kan zijn is het in het stedelijk gebied niet meer dan een van de aspecten waarmee rekening moet worden gehouden. Uiteraard bestaan er ook relaties tussen het stedelijk en landelijk deel van De Kraag, niet in de laatste plaats door het bieden van uitlooptmogelijkheden vanuit de stad, bijv. in de vorm van lineoemmetjes.

Voor De kraag van Utrecht zijn drie clusters van ambities geformuleerd om te komen tot projecten waarmee het behoud en de ontwikkeling van de NHW wordt bevorderd. Het betreft cultuurhistorische en ruimtelijke ambities, ambities voor groen en ambities voor water.

Cultuurhistorisch / Ruimtelijk:

- De NHW beleefbaar in de stad door het zichtbaar, begaanbaar en bruikbaar maken.
- De NHW drager en structurerend voor ontwikkelingen in de Oostrand.
- De ruimtelijke kwaliteit van de NHW vergroten en veiligstellen.

Groen:

- Het verankeren en inkleuren van het groene raamwerk en maken van een verbindend ecologisch en recreatief netwerk tussen stad en land.

Water:

- Het maken van gebiedseigen water voor (delen van) de Oostrand.
- Het maken van aantrekkelijk water voor wonen, recreatie en natuur.

4.3 DOELSTELLINGEN

Deze streefbeelden zijn nader gedetailleerd en toegesneden naar een viertal ambities die mede zijn geïnspireerd op de opgave vanuit het panorama Krayenhoff voor De Kraag van Utrecht. Deze ambities zijn nauw verbonden met de basisgedachte voor cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling: “Behoud door ontwikkeling”. Per ambitie is een aantal doelstellingen geformuleerd die door het uitvoeren van concrete projecten bereikt dienen te worden.

1 behoud, veiligstelling en herstel van aanwezige waarden

De enveloppecommissie De Kraag van Utrecht stelt zich ten doel om:

- waar nodig de bestaande waarden te herstellen door restauraties;
- het behoud van de bestaande waarden veilig te stellen via bestemmingsplannen en aanwijzing tot rijksmonument;
- projecten op te starten waarmee behoud en ontwikkeling van de NHW wordt veiliggesteld of waarmee financiële middelen kunnen worden gegenereerd die voor de veiligstelling kunnen worden ingezet.

2 vergroten beleefbaarheid van de NHW

Om het bewustzijn van de aanwezigheid van de NHW te vergroten wordt de herkenbaarheid en beleefbaarheid van de verschillende onderdelen van het gehele militaire systeem vergroot. Herkenbaarheid heeft te maken met het kunnen waarnemen van (onderdelen van) de waterlinie; beleefbaarheid heeft te maken met het kunnen ervaren en begrijpen wat de Waterlinie is geweest.

Continu of periodiek is de NHW voor het publiek of de toevallige passant waarneembaar in het landschap door de (zichtbare) aanwezigheid van forten, schootsvelden, kringen, groepsschuilplaatsen, inundatievlakten, regelwerken, stuwen enzovoorts.

De enveloppecommissie De Kraag van Utrecht stelt zich ten doel om:

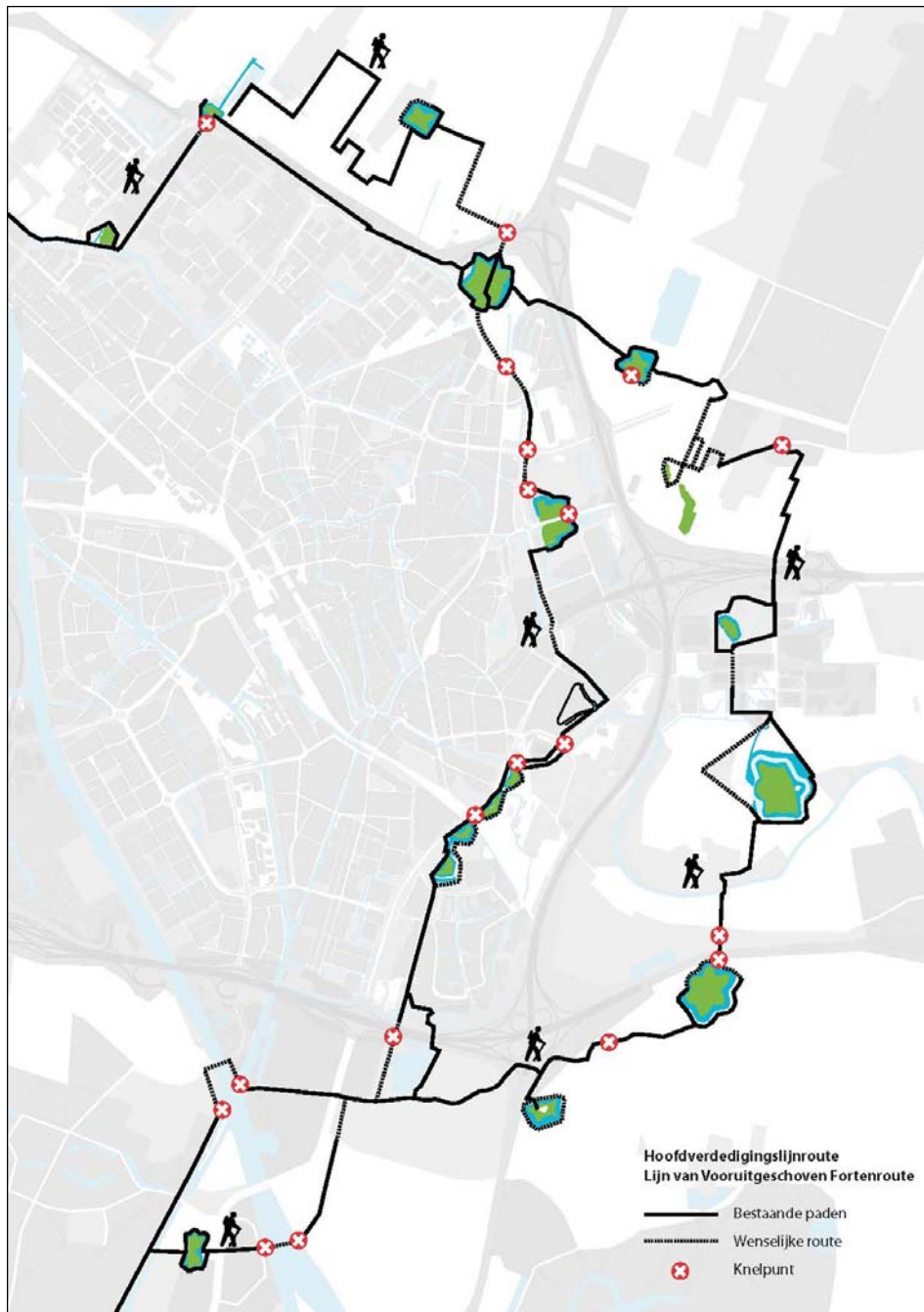
- de forten zoveel mogelijk te voorzien van functies met een openbaar karakter;
- de forten, verdedigingswerken, accessen en schootsvelden als zodanig beter herkenbaar te maken in de stad;
- door communicatie en PR de betekenis en het belang van behoud van de aanwezige waarden kenbaar te maken;
- het verschil tussen de oude en nieuwe verdedigingslijn te laten zien.

3 vergroten toegankelijkheid van de NHW

Om de NHW beter te laten ervaren door bezoekers of toevallige passanten wordt de toegankelijkheid van de onderscheiden elementen van de NHW en van het gebied als geheel vergroot.

De enveloppecommissie De Kraag van Utrecht stelt zich ten doel om:

- de fortenlijn om de stad en de hoofdverdedigingslijn in de stad te ontwikkelen als een doorgaande recreatieve route;
- waar mogelijk tevens de liniezichtlijn en de accessen als recreatieve routes te versterken zodat een netwerk ontstaat waarvan op verschillende manieren gebruik kan worden gemaakt;
- de verschillende te onderscheiden elementen op de routes beter toegankelijk te maken;
- de bereikbaarheid van specifieke objecten in het gebied te verbeteren.

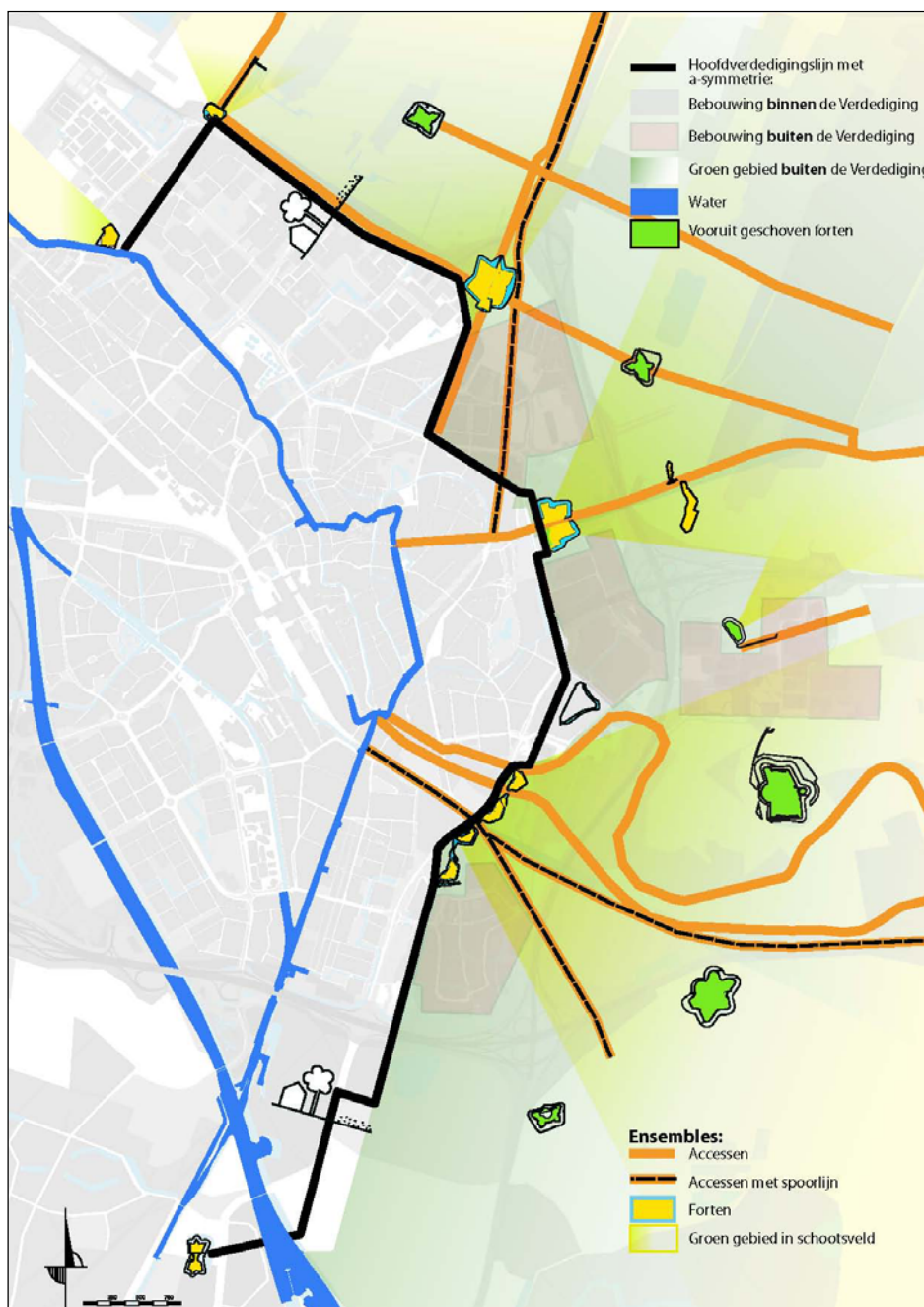

4 vergroten van de maatschappelijke betekenis van het NHW-gebied

Het fenomeen van de waterlinie kan worden gekenschetst als een 'landschap met een geheim'. Daarbij is niet alleen de herkenbaarheid, toegankelijkheid en behoud van de waterlinie-elementen van belang, maar ook de functionaliteit en ruimtelijke kwaliteit van de stad en het landschap waarin het geheim is opgenomen. De Kraag van Utrecht dient een aantrekkelijk gebied te zijn waarin mensen graag recreëren, wonen en werken, en de waterlinie als een bijzonder element tegen komen.

Recreatie en toerisme zijn speerpunten bij de ontwikkeling van het landelijk deel van De Kraag van Utrecht. Daarbij ligt de nadruk op beleving van het platteland via actieve, routegebonden recreatie met alle hierbij horende voorzieningen en faciliteiten. De insteek voor De Kraag van Utrecht is dat het geheim van de NHW kan worden ontdekt door het gebied te bezoeken vanwege haar landschappelijke en natuurlijke kwaliteit en het gevari-

eerde aanbod aan recreatieve voorzieningen. Als ambitie geldt daarom dat de landschappelijke en natuurlijke kwaliteit van het gebied wordt geoptimaliseerd en het aanbod van recreatieve voorzieningen wordt versterkt. Hiermee wordt gestreefd naar het vergroten van de maatschappelijke betekenis van het enveloppegebied als geheel.

De enveloppecommissie De Kraag van Utrecht stelt zich ten doel om:

- waar nodig bij te dragen aan een landschappelijke en natuurlijke versterking geïnspireerd op de kenmerken van de NHW;
- indien blijkt dat er een kwantitatieve, dan wel kwalitatieve wateropgave ligt in het gebied, hierop met de gebiedsontwikkeling in te spelen;
- een gevarieerd aanbod van recreatieve voorzieningen te stimuleren (bij voorkeur in combinatie met de landinrichtingen Noorderpark en Groenraven Oost);

- ondernemers kansen te bieden om in het kader van de Waterlinie streekeigen initiatieven te ontplooiën.

4.4 STREEFBEELD

Met bovenstaande ambities wordt gestreefd naar een toekomst voor het gebied waarin de stedelijke of landschappelijke kwaliteiten zijn behouden en in samenhang met linie-elementen versterkt. Aangezien er grote verschillen zijn tussen de stedelijke en landelijke situatie is het streefbeeld op verschillende manieren in deze twee richtingen uitgewerkt.

Streefbeeld landelijk deel Kraag van Utrecht

In hoofdlijn wordt gestreefd naar een Kraag van Utrecht waarin de landschappelijke kwaliteit in samenhang met de linie-elementen is verstrekt, waarbij het geheel onder de rook van de stad een aantrekkelijk recreatiegebied vormt met belangrijke natuurwaarden. 'Groene', verkeersveilige fietsroutes leiden de stad uit. Op de fiets of wandelend is het drukke stadsgewoel eenvoudig te verruilen voor de rust en de landelijkheid van het Noorderpark en Groenraven Oost. Hier is ruimte om onbekommerd met de kinderen te fietsen zonder voortdurend alert te hoeven zijn op voorbijrazend autoverkeer. Hier is natuur te beleven en kun je bovendien terug in de tijd. Als je wilt kun je de waterlinie aan de lijve ervaren. Sluisjes openen en sluiten, hele legers tegenhouden met een klein laagje water.

De forten, kazematten en sluisjes en stuwtjes zijn voor een groot deel gerestaureerd, waarbij een deel van de forten tot een pleisterplaats voor de recreant is omgevormd. Andere elementen behouden hun geheimzinnigheid en liggen verscholen in het landschap, maar zijn door uitgekiende plaatsing van bossages wel zichtbaar voor de door GPS-gestuurde recreant of de schoolklas op excursie.

Bij enkele horecapunten is even uit te blazen. Ook starten hier mensen die met de auto zijn aangekomen en hun route op de fiets vervolgen aan de hand van terplekke geprinte route-informatie. De één kiest voor een route over de vervening, een andere over de NHW en een derde over de Vecht.

Er is een uitgebreid en samenhangend recreatief routenetwerk (binnen de eerder genoemde ladderstructuur) ontstaan waarbij overgestapt kan worden op verschillende voorzieningen. Door dit routenetwerk en de daaraan gekoppelde (digitale)informatie is er voor ieder een ontdekkingstocht naar wens te maken.

Hoe verder Utrecht achter je laat hoe meer de rust toeneemt. Dit is geen park meer, dit is puur natuur. Geleidelijk gaat het gebied over in de plassen, waar de tocht per kano kan worden voortgezet.

Het landschap is versterkt met beplantingselementen. Natuur en recreatie hebben in dit gebied elkaar gevonden. Daarbij is de kans is aangegrepen om de fortenlijn en verschillende accessen weer waarneembaar te maken. Grotendeels zijn de forten en kazematten bereikbaar/toegankelijk voor de recreant.

Het water is een bepalend landschapselement dat zijn meerwaarde laat vertalen in een optimale afstemming tussen natuurontwikkeling, brede recreatief-toeristische mogelijkheden en kwalitatief en kwantitatief goed drinkwater. Tijdens de fietstocht leiden gesprekjes aan de picknicktafel op het fort tot begrip voor de inspanningen om droge voeten, recreatie en landschapsbeheer te kunnen blijven combineren.

Ook naar het zuiden kan de tocht te voet, per kano of op de fiets worden voortgezet. Prachtig hoe het gebiedje tussen De Bilt en Utrecht dat dreigde te worden verwrongen door snelwegen en bebouwing is omgetoverd tot een natuurgebied, waar de tankgrachten in liggen verscholen, alsof de waterlinie nog volledig in functie is.

Streefbeeld stedelijk deel Kraag van Utrecht

De oude accessen van de waterlinie vormen nu (nog steeds) de verbinding tussen de stad en het ommeland. Deze routes zijn als doorgaande lijnen beter herkenbaar geworden doordat het profiel in stad en land wordt voortgezet. Op deze lijnen kruisen we de waterlinie en ontmoeten elementen van de waterlinie zoals de lunetten en forten. Soms is het zien van deze objecten al voldoende. Juist dit kruisen van de waterlinie is in de Kraag van Utrecht opgepakt om de Waterlinie herkenbaar te maken. De forten en lunetten presenteren zich nu heel duidelijk langs de accessen waardoor men op veel plaatsen duidelijk ervaart dat de weerstandslijn wordt gepasseerd en men veilig, besloten of juist onveilig, meer open en groen gebied betreedt. Het contrast tussen het gebied binnen de verdediging en het gebied daarbuiten, kan worden uitgedrukt door toepassing van gebiedsgebonden beplantingen of toepassing in de gebiedseigen materialisering in architectuur.

Ook de ensembles van fort of lunet, acces en schootsveld zijn beeldbepalende elementen in de groene scheggen in de oostflank van Utrecht. (een beeld hiervoor is geschetst op het rechter kaartje op blz. 23).

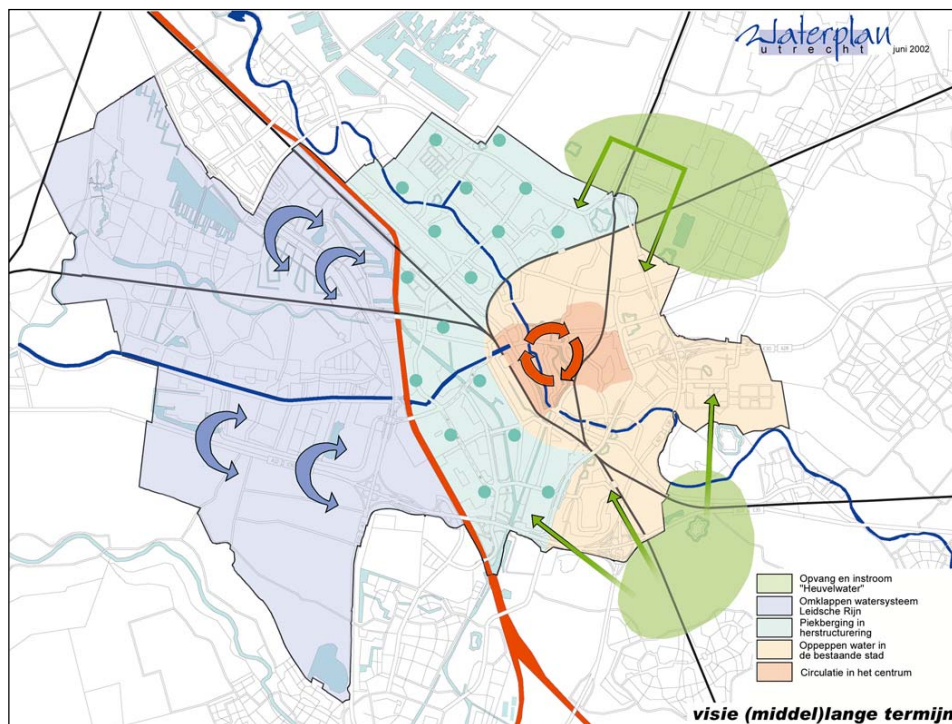
De weerstandslijn en fortenlijn zijn duidelijk verschillend behandeld. De fortenlijn was ook in de actieve periode van de NHW geen "strakke lijn" die de forten verbond en die is er nog steeds niet. Wel was er sprake van zichtlijnen tussen de forten.

De tocht van fort naar fort is een ontdekkingstocht bedoeld voor recreatief gebruik met lage snelheid, zigzaggend door het landschap. Via paadjes en bestaande wegen vindt men de weg. Slechts later ontstane barrières zijn geslecht door de vorming van ontbrekende schakels. De route is in zijn vorm niet continue zoals de accessen, maar juist wisselend omdat het een aaneenschakeling is van zo veel mogelijk bestaande wegen en paden. Toch is de route min of meer ingesleten geraakt door veelvuldig gebruiken de pleisterplaatsen die zich erlangs ontwikkeld hebben.

In de stad is het dringen geblazen voor de weerstandslijn. De infrastructuur domineert de Utrechtse stadsrand. Westelijk van de Waterlinieweg bevindt zich de stad en oostelijk van de A27 het landelijk gebied (De uithof daarin als enclave). Het gebied tussen beide wegen wordt doorsneden door de accessen en de vlakken hiertussen hebben afwisselend een rood en groen karakter.

Streefbeeld water

De ruimtelijke effecten van de ambities en het streefbeeld zijn in de onderstaande afbeelding uit het Waterplan Utrecht weergegeven. Hieronder is de relatie tussen de ambities van dit streefbeeld en de waterlinie bij Utrecht op verschillende schaalniveaus beschreven.

Regio De Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt ingezet als voornaam onderdeel van een duurzaam waterbeheer rond Utrecht. De waterlinie kan water van de Utrechtse Heuvelrug om Utrecht heen naar de Vecht leiden. Deze rivier wordt dan voorzien van het benodigde, schonere water. De inundatievelden worden opnieuw ingericht om verontreinigd water van de Kromme Rijn te zuiveren. De waterlinie zuivert dan verontreinigd water uit het oosten en levert schoon water voor het westen. Piekafvoeren uit het Kromme Rijngebied worden tijdelijk geparkeerd in de inundatievelden van de waterlinie. Utrecht en het westen worden beschermd tegen wateroverlast uit het oosten. Bestaande watergangen worden eventueel aangevuld om de Nieuwe Hollandse Waterlinie ook in de 21 eeuw volwaardig te laten functioneren.

De waterlinie leidt schoon water naar de Vecht en zuivert verontreinigd water van de Kromme Rijn. Allebei hedendaagse invullingen van het water in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Stad. Het schonere water uit de Nieuwe Hollandse Waterlinie voedt het watersysteem in de stadsranden en in het centrum. Hiervoor zijn de verbindingen tussen Waterlinie en oostelijke stadsrand uitgebreid. De afhankelijkheid van het verontreinigde water uit de Kromme Rijn en de Vaartse Rijn wordt verkleind. De verbeterde waterkwaliteit is zichtbaar voor bewoners en bezoekers van Utrecht. De inundatievelden van de Nieuwe Hollandse waterlinie worden gebruikt om overtollig regenwater uit de stad tijdelijk op te slaan. De waterlinie beschermt zo Utrecht en stroomfwaartse gebieden voor wateroverlast

De Hollandse Waterlinie zorgt voor schoon water, heldere watergangen en oevers en neemt overtollig regenwater over van Utrecht.

Wijken Water is in 2030 aantrekkelijk om te zien, te beleven en te gebruiken en draagt bij aan de leefkwaliteit. Op grote bedrijventerreinen bij de waterlinie (De Uithof, Galgenwaard en omstreken, Rijnsweerd) zijn waterplannen uitgevoerd en dragen lokale water-

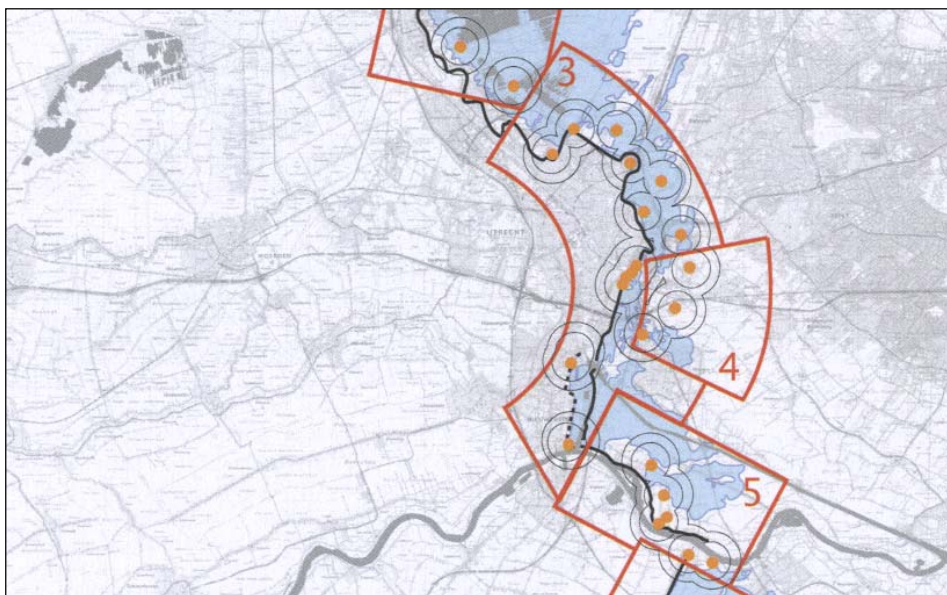
systemen bij aan de inrichting. Onderdelen van de nieuwe Hollandse Waterlinie worden op een hedendaagse wijze met elkaar verbonden tot lokale watersystemen. Bedrijven en bewoners maken meer gebruik van het water voor recreatie en toerisme.

4.5 RELATIES MET ANDERE ENVELOPPEN

Het plangebied De kraag van Utrecht heeft nauwe relaties met de enveloppe Vechtstreek-zuid en enveloppe Rijnauwen-Vechten.

De relatie met Vechtstreek-Zuid speelt aan de noordzijde van de stad waar een scherpe grens tussen het stedelijk en het landelijk gebied is ontstaan. Het landelijk gebied is nauw verwant aan dat van Vechtstreek-Zuid en wordt min of meer als een geheel gezien waarbij rust, recreatie en natuur kernthema's zijn en de waterlinie een van de historische lagen vormt die in het gebied zijn terug te vinden.

Aan de oostzijde van de stad speelt een nadrukkelijke relatie met enveloppegebied Rijnauwen-Vechten. De drie grote forten in de nogal versnipperde gebied vormen drie krachtige “waterliniekernen” die met een netwerk van routes meer samenhang kunnen geven aan het gebied, de relaties met de stad verbeteren en de recreatieve betekenis vergroten. Voor de verbinding met de stad zijn de accessen van groot belang. Zij koppelen stad aan land en zijn bepalend geweest voor de situering van de verdedigingswerken. Aan de zuidzijde van De Kraag van Utrecht liggen relaties met de enveloppe Linieland.

5 OP WEG NAAR UITVOERING

5.1 STRATEGIE

De strategie van de enveloppecommissie Kraag van Utrecht is erop gericht actief uitvoering te geven aan Panorama Krayenhoff en aan de Gebiedsaanpak Kraag van Utrecht. Hiertoe wordt/is tussen de in de enveloppecommissie vertegenwoordigde partijen een gebiedsafspraken gemaakt waarin afspraken over de samenwerking en inzet zijn vastgelegd.

De commissie streeft ernaar de uitvoering van haar taken zoveel mogelijk projectmatig te organiseren. Via aansprekende uitvoeringsprojecten wil de commissie de ambities die zij geformuleerd heeft ten aanzien van de Nieuwe Hollandse Waterlinie bereiken. De commissie zal hiervoor de vier ambities concretiseren in projectdoelstellingen die de opgave vormen voor de uitvoeringsprojecten. Hiertoe zal een projectenatlas als hulpmiddel worden ingezet. In de projectenatlas worden voor elk project de doelstellingen uitgeschreven.

De enveloppecommissie zal actief blijven kijken naar ideeën die kunnen bijdragen aan het bereiken van genoemde ambities. Ideeën zullen door de enveloppecommissie worden beoordeeld en bij positief oordeel, opgenomen in de projectenatlas zolang de ambities nog niet zijn bereikt.

Vanuit de projectenatlas zullen projecten concreet gemaakt worden en worden voorbereidingen voor de uitvoering getroffen. In dat stadium wordt expliciet gemaakt welk resultaat met de uitvoering van het project bereikt moet worden, wie de zorgdraagt voor de uitvoering en welke middelen hiervoor beschikbaar worden gesteld en wanneer het resultaat bereikt moet zijn. Door regelmatige actualisering van de projectenatlas zal de enveloppecommissie de voortgang van de projecten monitoren en evalueren.

De enveloppecommissie streeft een aanpak na die zo snel mogelijk leidt tot de uitvoering van (een aantal van) deze concrete projecten. Voor de korte termijn is hiertoe reeds een aantal zogenaamde *quick-wins* aangewezen waarvan de uitvoering wordt opgepakt.

De commissie zal op verschillende manieren zorgdragen voor de middelen die nodig zijn voor de daadwerkelijke uitvoering van deze projecten. Hiervoor zullen processen worden gestuurd of begeleid waarin naast overheidsbetrokkenheid ook particulier initiatief wordt betrokken bij het realiseren van de ambities.

5.2 PARTICULIERE BETROKKENHEID

Ideeën en projecten in de atlas dienen, in aanvulling op reeds opgestelde visies, niet alleen overheden, maar ook private partijen te inspireren om voort te bouwen op de Nieuwe Hollandse Waterlinie zodanig dat dit cultuurhistorisch erfgoed door ontwikkeling behouden zal blijven. De enveloppecommissie hecht daarbij grote waarde aan particuliere betrokkenheid omdat juist daardoor de waterlinie in de samenleving duurzaam verankerd kan worden met maatschappelijk draagvlak, eigen ideeën en initiatieven, en (financiële)

middelen. De commissie richt zich dan ook nadrukkelijk op het vergroten van de particuliere betrokkenheid onder andere door marketing en publiciteit.

5.3 UITVOERING VIA PROJECTEN

De enveloppecommissie streeft ernaar de uitvoering van haar taken zo veel mogelijk projectmatig aan te pakken. Zij heeft haar ambities, doelstellingen en taken reeds in een groot aantal projecten geconcretiseerd en zal dit in de komende periode ook nog verder aanvullen. Dit betekent dat de aard en het doel van projecten in de atlas kan verschillen. Zo kunnen projecten worden onderscheiden die rechtstreeks zijn gericht op uitvoering waarmee (een deel van) de ambities wordt gerealiseerd (uitvoeringsprojecten). Soms moet daaraan voorafgaand een idee eerst nader worden uitgewerkt en op haalbaarheid en bruikbaarheid worden onderzocht (verkennings- of planvormingsproject).

Voorts wil de commissie onderscheid maken tussen projecten die cruciaal zijn voor het realiseren van haar ambities en projecten die daaraan een bijdrage leveren. In de projectenatlas worden daartoe verschillende drie verschillende karakteriseringingen toegekend aan de projecten:

- cruciaal waterlinieproject
- waterlinie ondersteunend project
- mogelijk waterlinie ondersteunend project

De benaderingswijze van deze projecten is verschillend en dit uit zich in de omschrijving van de betreffende projecten.

De bovenstaande twee alinea's maken duidelijk dat projecten op verschillende manieren getypeerd kunnen worden. In onderstaand schema is nog een keer weergegeven hoe zich een en ander tot elkaar verhoudt. Met enkele voorbeeldprojecten is geïllustreerd hoe een project wordt ingedeeld.

Projecten	Cruciaal	Ondersteunend
Verkenning / Planvorming	Haalbaarheidstudie Liniepark Ruigenhoek	
Uitvoering	Opschonen werken Griftenstein	
Coördinatie / procesbegeleiding	Waarden veiligstelling via monumentenwet	
Marketing en publiciteit	Iesmateriaal basisonderwijs	Meerdaagse arrangementen opzetten

Alle projecten zijn, en worden steeds weer, samengebracht in de projectenatlas. Dit is een dynamisch document waarin projecten kunnen worden toegevoegd en afgevoerd (via een besluit van de commissie). De projectenatlas is daardoor een belangrijk hulpmiddel om overzicht te houden over de projecten. In de atlas wordt (o.a.) de status en betekenis van de projecten aangegeven. Aan de hand hiervan kan steeds worden bepaald hoe met het project, voorstel of idee wordt omgegaan.

Er wordt naar gestreefd projectvoorstellen te laten adopteren door (combinaties van) gemeenten, waterschappen, natuurbeherende instanties en particuliere partijen. Hiertoe worden/zijn procesprojecten gedefinieerd.

De eerste projecten (Quick-wins) dienen als katalysator andere projecten uit te lokken. Er zal zichtbaar worden gemaakt dat win-win situaties mogelijk zijn, waarbij projecten niet alleen ten goede komen aan het behoud van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, maar ook aan andere doelen van gemeenten, waterschappen, recreatieondernemers enzovoorts. Verschillende initiatiefnemers zullen worden uitgedaagd om hun eigen doelstellingen te realiseren door mee te liften met de doelstellingen voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie of andersom. De enveloppecommissie wil daarmee laten zien dat er daadwerkelijk iets gebeurt. De commissie zal zich specifiek inzetten om deze cruciale projecten op korte termijn te realiseren.

In dit kader wordt vooral het verbeteren van de toegankelijkheid van het gebied als belangrijke randvoorwaarde gezien. Een gebied dat toegankelijk is wordt beleefbaar en bruikbaar, en vooral dat laatste maakt “spontane” initiatieven kansrijk. Met de Quick-Wins wordt het gebied en de linie als geheel onder de aandacht gebracht. Hiermee kan de aandacht van (particuliere) initiatiefnemers worden getrokken.

5.4 ORGANISATIE

Voor de (verdere) uitvoering van de gebiedsaanpak is op korte termijn van belang dat er een goede organisatie ontstaan van waaruit de werkzaamheden worden gecoördineerd en het overzicht wordt bewaard. Naast de bestuurlijke laag die met de oprichting van de enveloppecommissie reeds gestalte heeft gekregen is het noodzakelijk dat ook op ambtelijk niveau een overleg platform komt dat het mogelijk maakt om bij de uitwerking richting uitvoering zaken af te stemmen. Een ambtelijke werkgroep ligt hiervoor het meest voor de hand. Belangrijk is daarbij helder te maken wat er van de werkgroep verwacht wordt, welke middelen daarvoor beschikbaar zijn en welke verantwoordelijkheden en bevoegdheden de groepsleden hebben in relatie tot de organisatie die zij vertegenwoordigen.

5.5 FINANCIERING

Lang niet alle projecten kunnen met geld vanuit de liniecommissie worden gefinancierd. In het panorama is aangegeven dat er in de enveloppen zelf gezocht moet worden naar mogelijkheden om inkomsten te genereren. Beoogd wordt door het ‘vermarkten’ van projectvoorstellen doelstellingen van de NHW met andere bronnen te financieren. De strategie van de enveloppecommissie is er daarom op gericht doelstellingen van de NHW te combineren met andere doelstellingen om zo:

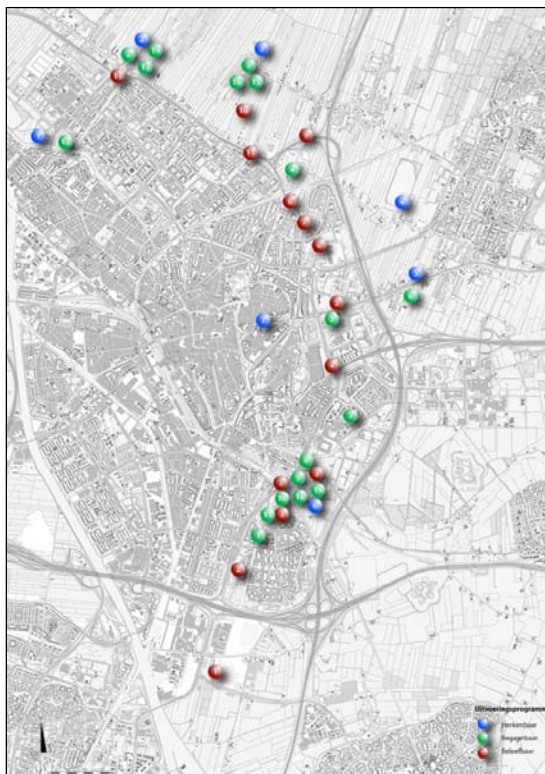
- a meer financiële dragers te kunnen benutten
- b meer partijen te kunnen betrekken
- c investeringen uit te lokken in het gebied

en daarmee de slagingskans te vergroten. Gezocht wordt naar initiatiefnemers (publiek en privaat) die project(doelstelling)en willen adopteren. De commissie verwacht dat een dergelijke adoptie aantrekkelijk kan zijn omdat de betreffende initiatiefnemer met de steun van de NHW ook zijn eigen doelstellingen makkelijker zal kunnen bereiken. Om initiatiefnemers voor het adopteren van projecten te interesseren is het noodzakelijk dat:

- 1 de potenties van de projecten voor mogelijke initiatiefnemers worden geëtaleerd (what's in for me?);
- 2 inzicht wordt geboden in de fysieke en financiële uitvoerbaarheid en de termijn waarbinnen projecten zouden kunnen worden opgestart.
- 3 binnen het enveloppegebied ruimer wordt gekeken dat alleen naar de waterlinieprojecten. Ook in andere, wellicht reeds bestaande projecten kunnen waterliniedoelen een plaats krijgen.

5.6 BEWAKING VAN DE VOORTGANG

Naast het zelf uitvoeren van projecten en het 'vermarkten' van projectvoorstellen richt de enveloppecommissie zich op het bewaken van de voortgang van de realisatie van haar ambities via de projecten. Hiertoe zal de projectenatlas periodiek worden geactualiseerd waarmee een nieuwe stand van zaken wordt vastgelegd. Hiermee bewaakt de enveloppecommissie dat met het totale scala aan projecten voldaan wordt aan de volledige breedte van de enveloppe-opdracht vanuit de Liniecommissie. Het inzichtelijk maken van de voortgang in de projectvoorbereiding en het daadwerkelijk boeken van resultaten maakt het voor overheden en private partijen aantrekkelijk om met de enveloppecommissie samen te werken en draagt bij aan de adoptie van projecten.

5.7 AUTONOME ONTWIKKELINGEN

In het enveloppegebied Kraag van Utrecht spelen ook andere projecten, los van de NHW, die wel van invloed kunnen zijn op het realiseren de ambities. Zo is er bijvoorbeeld sprake van aanpassingen aan de infrastructuur, veranderingen in de landbouw, behoefte aan nieuwe woongebieden en wellicht ruimte voor waterberging.

De leden van de enveloppecommissie beschouwen zich pleitbezorgers van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en zullen bij hun activiteiten de belangen van de Waterlinie in het oog houden. Hieronder valt in ieder geval het nauwlettend volgen van autonome ontwikkelingen in het enveloppegebied en tijdige signalering van mogelijke bedreigingen van en kansen voor de Waterlinie. De commissie ziet het als haar taak te bepalen in hoeverre de projecten een bijdrage kunnen leveren, indifferent zijn, of zelfs conflicteren met de belangen van de NHW.

Bij autonome ontwikkelingen waar de ambities aangaande de waterlinie een rol kunnen spelen zal de enveloppecommissie trachten betrokken te worden in het planvormingsproces met als inzet na te gaan welke mogelijkheden er zijn om linieambities met de autonome ontwikkelingen te combineren of, waar conflicterende belangen ontstaan, te komen tot een goede, maatschappelijke belangenafweging.

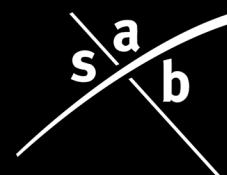
2015

IN OPDRACHT VAN:
ENVELOPPECOMMISSIE
KRAAG VAN UTRECHT

OPGESTELD DOOR:

SAB • ARNHEM
POSTBUS 479
6800 AL ARNHEM

T 026 - 3576911
I WWW.SAB.NL

Enveloppe Kraag van Utrecht

TITEL PROJECT	UITVOERDER	PLANNING						
	verantwoordelijke organisatie	planning UP 2006	prioritering in PA	type project	totaal raming	reeds beschikbaar	raming nog te dekken	raming voor 2007
Restauratie en behoud NHW								
Restauratie sluisje innundatiekanaal Klopvaart	Waterschap AGV	2007-2013	cruciaal project	voorbereiding/ uitvoering	4.500.000	0	4.500.000	40.000
Restauratie Fort de Gagel	Gemeente Utrecht	2009-2011	cruciaal project	uitvoering	1.200.000 PM	100.000	1.100.000 PM	0
Restauratie Fort op de Ruigenhoekse dijk	Staatsbosbeheer	2007-2013	cruciaal project	uitvoering	4.700.000	0	4.700.000 PM	200.000
Restauratie/Inrichting Fort Blauwkape	Gemeente Utrecht	2004-2007	cruciaal project	uitvoering	8.500.000	8.100.000	400.000	400.000
Herstel/onderhoud Fort De Bilt (deel noordzijde)	Gemeente Utrecht	2009-2013	cruciaal project	uitvoering	250.000	0	250.000	250000
Herstel/onderhoud Fort De Bilt (deel zuidzijde)	Gemeente Utrecht	2009-2013	cruciaal project	uitvoering	250.000 PM	0	250.000 PM	0
Restauratie Werken van Griffenstein/aankoop Rodem-terrein	Gemeente De Bilt	2006-2010	cruciaal project	uitvoering	1.900.000	800.000	1.100.000	500.000
Reconstructie Fort Vossegat	Ministerie van Defensie	2008-2011	cruciaal project	uitvoering	550.000 PM	0	550.000 PM	0
Restauratie Lunet I	Gemeente Utrecht	2006-2009	cruciaal project	uitvoering	1.300.000	650.000	650.000	150.000
Restauratie Lunet II	Gemeente Utrecht	2006-2009	cruciaal project	uitvoering	800.000	250.000	550.000	150.000
Restauratie Lunet III	Gemeente Utrecht	2006-2009	cruciaal project	uitvoering	800.000	150.000	650.000	200.000
Restauratie Lunet IV	Gemeente Utrecht	2006-2009	cruciaal project	uitvoering	600.000	0	600.000	200.000
Projectenbank	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2011	cruciaal project	planvorming/ begeleiding	360.000	0	360.000	90.000
Veilig stellen schootsvelden Fort aan de Klop	Gemeente Utrecht	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Veilig stellen schootsvelden Fort de Gagel	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Veilig stellen schootsvelden Fort op de Ruigenhoekse dijk	Gemeente De Bilt	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Veilig stellen schootsvelden Fort op de Voordorpse dijk	Gemeente De Bilt	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Veilig stellen schootsvelden Werken van Griffenstein	Gemeente De Bilt	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Veilig stellen schootsvelden Lunetten en II	Gemeente Utrecht	2007-2011	cruciaal project	planvorming	60.000	10.000	50.000	50.000
Fondsenwerving	EC	2007-2009	cruciaal project	verwerving middelen	60.000	0	60.000	20.000
TOTAAL					24.930.000 PM	10.110.000	16.020.000 PM	2.500.000
Vergroten beleefbaarheid NHW								
Inrichting Fort aan de Klop	Gemeente Utrecht	2004-2007	cruciaal project	uitvoering	2.500.000	2.100.000	400.000	400.000
Nutsvoorzieningen Fort de Gagel	Gemeente Utrecht	2009-2010	cruciaal project	uitvoering	250.000	0	250.000	0
Inrichting Fort de Gagel	Gemeente Utrecht	2010-2011	cruciaal project	uitvoering	1.400.000 PM	0	1.400.000 PM	0
Nutsvoorzieningen Fort op de Ruigenhoekse dijk	Staatsbosbeheer	2008-2009	cruciaal project	uitvoering	450.000	0	450.000	450.000
Fort op de Ruigenhoekse dijk, Informatiecentrum Innundaties	Staatsbosbeheer	2010-2012	waterlinie ondersteunend	uitvoering	800.000	0	800.000	0
Inrichten Polder Ruigenhoek / Ambitieplan met water	LIC Noorderpark / Waterschap HDSR	2007-2008	cruciaal project	uitvoering	3.200.000 PM	700.000	2.500.000 PM	350.000
Informatieborden NHW	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2008	waterlinie ondersteunend	uitvoering	60.000	0	60.000	30.000
Lunettenvenster	Gemeente Utrecht	2007-2008	waterlinie ondersteunend	uitvoering	40.000	0	40.000	20.000
Verbeteren waterwerken rond Lunetten I en II	Waterschap HDSR / Gemeente Utrecht	2007-2008	waterlinie ondersteunend	voorbereiding/ uitvoering	250.000	100.000	150.000	75.000
Documenteren en communiceren "verborgen" elementen NHW	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007	cruciaal project	proces- begeleiding	120.000	20.000	100.000	100.000
Marketing en Publiciteit	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2013	cruciaal project	coördinatie/ begeleiding	100.000	0	100.000	100.000
TOTAAL					6.670.000 PM	2.920.000	6.250.000 PM	1.525.000

TITEL PROJECT	UITVOERDER	PLANNING						
	verantwoordelijke organisatie	planning UP 2006	prioritering in PA	type project	totaal raming	reeds beschikbaar	raming nog te dekken	raming voor 2007

Verbeteren toegankelijkheid NHW								
Coördinatie recreatieve routestructuren	Gemeente Utrecht / Provincie Utrecht	2007-2013	cruciaal project	coördinatie/begeleiding	180.000	60.000	120.000	20.000
Schootsveldenroute	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2009	cruciaal project	uitvoering	1.200.000	300.000	900.000	300.000
Fortenroute	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	2007-2009	cruciaal project	uitvoering	600.000	150.000	450.000	150.000
Route hoofdverdedigingslijn	Gemeente Utrecht	2008-2010	cruciaal project	uitvoering	1.200.000	300.000	900.000	300.000
Verbeteren route langs innundatiekanaal Klopvaart	Gemeente Utrecht	2007-2008	ondersteunend project	uitvoering	250.000	0	250.000	125.000
Verbeteren route langs innundatiekanaal Lunetten	Gemeente Utrecht	2007-2008	ondersteunend project	uitvoering	200.000	0	200.000	100.000
Verbeteren aansluiting Fort Blauwkapel op Polder Ruigenhoek	Gemeente Utrecht	2007-2008	cruciaal project	uitvoering	200.000	0	200.000	100.000
Extra routes in Noorderpark	Gemeente Utrecht / Gemeente De Bilt	na 2013	ondersteunend project	uitvoering	450.000	0	450.000	0
Overvecht/NHW over noordelijke randweg	Gemeente Utrecht / Rijkswaterstaat	PM	cruciaal project	uitvoering	16.000.000	8.000.000	8.000.000	0
Bewegwijzering forten en recreatieve routes	Gemeente Utrecht	2007-2008	cruciaal project	uitvoering	50.000	0	50.000	25.000
TOTAAL					20.330.000	8.810.000	11.520.000	1.120.000
Verbeteren maatschappelijke betekenis NHW								
					PM		PM	
TOTAAL					0 PM	0	0 PM	0
Nog toevoegen aan de Projectenatlas								
					PM		PM	
TOTAAL					0 PM	0	0 PM	0
TOTAAL GENERAAL					51.930.000		33.790.000	5.145.000